

Rapport 2023:4

Inkluderings tiltak som virker? Måleindikatorer for deltakelse og inkludering av barn og unge i organiserte fritidsaktiviteter

Patrick Lie Andersen & Daniel Arnesen

© Institutt for samfunnsforskning 2023
Rapport 2023:4

Institutt for samfunnsforskning

Munthes gate 31
Postboks 3233 Elisenberg
0208 Oslo

ISBN (trykk): 978-82-7763-769-3
ISBN (digital): 978-82-7763-770-9
ISSN (trykk): 0333-3671
ISSN (digital): 1891-4314

Innhold

Forord	5
Sammendrag	6
English summary	7
1 Innledning	9
Problemstillinger	10
Deltakelse versus inkludering	10
Fritidsaktiviteter	11
Inkluderingstiltak	13
Fritidskortet	14
Lokal fritidskasse	14
Kultur- og aktivitetskort	15
Aktivitetsguide	15
Drift av utstyrssentraler	16
Rapportens oppbygning	16
2 Muligheter og barrierer i forbindelse med inkluderingstiltak	17
Barrierer og muligheter for deltakelse	17
Kultur som barriere	17
Økonomi som barriere	19
Spesifikke lokale utfordringer og muligheter	20
Nye deltakelsesformer og nye muligheter	21
Barrierer og muligheter oppsummert	22
3 Indikatorer for deltakelse, barrierer og endring i unges deltakelse ..	23
Barn og unges deltakelse i organiserte fritidsaktiviteter	23
Tilbud av og bredde i organiserte fritidsaktiviteter	26
Faktorer som er av betydning for barn og unges deltakelse i organiserte fritidsaktiviteter	30
Kjønn	30
Alder	30
Etnisitet	31
Sosioøkonomisk status	32
Ferdigheter, interesse og motivasjon	33

Jevnaldrende og voksne	33
Aktivitetskontekst og kostnader.	34
Lokalsamfunnskontekst.	35
Hvordan best måle effekter av inkluderingstiltak?	36
Oppsummering	37
4 Metoder, design og datakilder	38
Metoder for datainnsamling	38
Spørreundersøkelser	39
Intervjuundersøkelser	40
Tids- og erfaringsdagbøker	41
Digital sampling.	41
Registerbaserte data.	42
Personvern og forskningsetiske hensyn	43
Datakilder	47
Data om deltakelse	47
Data om fritidstilbud og aktiviteter	49
Data om kontekst	53
Analysetilnærminger og -eksempler	55
Deskriptive analyser	55
Analyser av kupongtiltak med mål om å øke deltakelse i fritidsaktiviteter	57
Analyser av kupongtiltak med andre siktemål.	59
Oppsummering: metoder, datakilder og analyser	62
5 Oppsummering	64
Litteratur	66

Forord

Utgangspunktet for rapporten var prøveprosjektet med fritidskortordninger som startet høsten 2020. Målet med dette tiltaket var at alle barn og unge fra 6 til fylte 18 år skal kunne delta i faste, organiserte fritidsaktiviteter. Tiltaket bestod i at barn og ungdom skulle få et fritidskort – et personlig gavekort på inntil 2000 kroner i året – som skulle dekke betaling av kontingent eller medlemsavgift for én eller flere jevnlige, faste organiserte fritidsaktiviteter. Ordningen var universelt innrettet og ble tilbudt alle barn og unge i forsøkskommunene. Samtidig skulle det også arbeides særskilt med å få utsatte unge, som i utgangspunktet har lav deltakelse, til å ta del i faste, jevnlige fritidsaktiviteter.

Denne rapporten inngår som ledd i evalueringen av denne fritidskortordningen: «Evaluering og følgeforskning av forsøk med fritidskortordninger». Den gjennomføres av Institutt for samfunnsforskning (ISF), NORCE – Norwegian Research Centre og Velferdsforskningsinstituttet NOVA, på oppdrag fra Barne-, ungdoms- og familiedirektoratet (Bufdir).

Det opprinnelige målet med denne publikasjonen var å presentere og drøfte ulike indikatorer i lys av forsøket med Fritidskortet. Imidlertid ble det bestemt at forsøkene med fritidskort skulle avsluttes sommeren 2022, etter at Støre-regjeringen tiltrådte høsten 2021. Bufdir, som er oppdragsgiver for evalueringen av Fritidskortet, ønsket derfor at vi i større grad skulle ta for oss inkluderingstiltak generelt.

Rapporten har derfor blitt innrettet med tanke på at den skal være til nytte for dem som iverksetter, følger opp og søker å forstå inkluderingstiltak blant barn og unge – enten det er sentrale myndigheter eller institusjoner, kommuner eller frivillige organisasjoner – eller for andre aktører på feltet. Likevel bruker vi Fritidskortet som et mer framtreddende eksempel sammenlignet med andre typer tiltak.

Til sist vil vi gjerne takke Mira Aaboen Sletten og Jon Rogstad for nyttige innspill i forbindelse med arbeidet med denne rapporten.

Patrick Lie Andersen og Daniel Arnesen

Sammendrag

Forfatter	Patrick Lie Andersen & Daniel Arnesen
Tittel	Inkluderings tiltak som virker? Måleindikatorer for deltakelse og inkludering av barn og unge i organiserte fritidsaktiviteter
Sammendrag	<p>Denne rapporten skal være til nytte for dem som iverksetter, følger opp og søker å forstå inkluderings tiltak blant barn og unge – enten det er sentrale myndigheter eller institusjoner, kommuner eller frivillige organisasjoner eller for andre aktører. Bidraget er å vise til sentrale indikatorer, datakilder og metoder – samt litteratur som er relevant i denne sammenhengen.</p> <p>Rapporten går inn på litteratur fra forskning som har sett på inkluderingsarbeid, og som belyser barn og unges fritidsdeltakelse, inkludert det som framstår som muligheter og barrierer i forbindelse med deltakelse. Den viser også til eksempler på datamateriale fra Norge, konkrete empiriske funn om barn og unges deltakelse, samt litteratur som illustrerer ulike metodetilnæringer som kan anvendes i forbindelse med inkluderingsarbeid. Rapporten presenterer en rekke indikatorer, metoder, datakilder og analysetilnæringer som kan brukes i forbindelse med implementering og evaluering av inkluderings tiltak.</p> <p>I kapittel 2 viser vi til at det er en rekke type tiltak som kan betegnes som inkluderings tiltak, som fritidskort, lokal fritidskasse, kultur- og aktivitetskort, aktivitetsguide og utstyrssentraler. Kapitelet tar også for seg noen muligheter og barrierer som er verdt å være oppmerksom på i forbindelse med inkluderingsarbeid. I kapittel 3 viser vi at deltakelse kan fanges inn gjennom flere sentrale dimensjoner: medlemskap og oppmøte, bredde (deltakelse i ulike typer aktiviteter), hyppighet (frekvens i deltakelsen), varighet (hvor lenge man har deltatt) og engasjement (grad av involvering i aktiviteten). For initiativtakere og forskere er det viktig å se deltakelsen i sammenheng med en rekke ulike faktorer: kjønn, alder, sosioøkonomisk status, ferdigheter, interesse og motivasjon, relasjoner til jevnaldrende og foreldre, aktivitetskontekst og lokalsamfunnskontekst. I kapittel 4 viser vi at det finnes ulike kilder til data om deltakelse, slik som Ungdata-undersøkelsene, data som samles inn gjennom ulike tiltak, organisasjonsregistre, og ulike kilder til kommunedata. Videre kan disse typene data brukes både til deskriptiv analyse som gir viktig innsikt i faktiske forhold, til mer avanserte statistiske analyser der man også kan si noe konkret om effekter av tiltak.</p> <p>Rapporten gir en oversikt over indikatorer, datakilder og analyseteknikker som kan være nyttig for bruk både i kommuners og organisasjoners arbeid med inkludering av barn og unge så vel som i forskningssammenheng.</p>
Emneord	Barn og unge, organiserte fritidsaktiviteter, deltakelse, inkludering, fritidskort

English summary

Author	Patrick Lie Andersen & Daniel Arnesen
Title	Indicators for measuring participation and inclusion of children and youth in organized leisure activities
Summary	<p>This report should be useful for those who initiate, follow up and seek to understand inclusion measures targeted at children and youth – whether it is central authorities or institutions, municipalities, voluntary organizations, or other actors. The contribution of the report is to point to key indicators, data sources and methods – as well as literature that is relevant in this context.</p> <p>The report examines literature from research that has looked at inclusion in context of children and youths' leisure time participation, including opportunities and barriers. It also shows examples of data source, concrete empirical findings about children and youth participation, as well as literature that illustrates different methodological approaches. The report presents a number of indicators, methods, data sources and analysis approaches that can be used in connection with the implementation and evaluation of inclusion measures.</p> <p>In chapter 2, we present different types of measures that can be described as inclusion measures, such as leisure cards, local leisure funds, culture and activity cards, activity guides and equipment centers. The chapter also deals with opportunities and barriers that are worth being aware of. In chapter 3, we show that participation can be captured through several dimensions: membership and attendance, breadth (participation in various types of activities), frequency (frequency of participation), duration (how long one has participated) and commitment (degree of involvement in the activity). For decision-makers and researchers, it is important to see participation in the context of various factors: gender, age, socio-economic status, skills, interest and motivation, relationships with peers and parents, activity context and local community context. In chapter 4, we show that there are various available sources of data on participation, such as surveys, qualitative interviews, organization registers, and various sources of municipal data. Furthermore, these types of data can be used both for descriptive analysis that provides important insight into actual conditions and more advanced statistical analyses where one also can say something concrete about the effects of measures.</p> <p>The report provides an overview of indicators, data and analysis techniques that can be useful for use both in municipalities' and organizations' work with the inclusion of children and youth, as well as in a research context.</p>
Index terms	Children and youth, organized leisure activities, participation, inclusion, leisure card

1 Innledning

Denne rapporten handler om hvordan man kan måle og evaluere implementering av inkluderingstiltak for å legge til rette for og fremme organisert fritidsdeltakelse blant barn og unge, samt eventuelle effekter av slike tiltak. Bakgrunnen for rapporten er evalueringen av forsøk med fritidskortordninger som har pågått i en rekke kommuner. Hensikten er å peke på en del relevant kunnskap om data-kilder, metoder og faglitteratur som kan være nyttig i arbeidet med også andre former for inkluderingstiltak. Målet er at rapporten skal være et nyttig verktøy for aktører på inkluderingsfeltet på både nasjonalt og kommunalt nivå, både i deres arbeid med å måle implementering og tiltak, og for å avgjøre hvilke tiltak man skal satse på og ikke.

Unge deltakelse i organiserte fritidsaktiviteter som idrett, kulturskole, korps og fritidsklubber er viktig for barn og unge av mange grunner. Som vi skal se i det følgende, har tidligere forskning pekt på at deltakelse er positivt forbundet med mange utfall i barn og unges liv, for eksempel deres skoleprestasjoner, sosiale inklusjon og deres helse.

Deltakelsen blant barn og unge er imidlertid skjev etter mange bakgrunns-faktorer. Tidligere studier har vist at det blant annet er forskjeller etter foreldrenes sosioøkonomiske status, geografi og innvandrerbakgrunn, og at disse forskjellene også kan variere mellom gutter og jenter (Jacobsen mfl. 2021). Slike vedvarende forskjeller er noe av bakgrunnen for at myndighetene ønsker å øke deltakelsen blant ungdom. Solberg-regjeringen, frivillige organisasjoner og KS undertegnet i 2016 Fritidserklæringen. Målet med erklæringen var å få til et godt og lang-siktig samarbeid om at alle barn, uavhengig av foreldrenes sosiale og økono-miske posisjon, skal ha mulighet til å delta jevnlig i minst én organisert fritids-aktivitet sammen med andre. Det har dessuten vært et mål å bidra til flere lokalt forankrede fritidserklæringer som del av kommunal frivillighetspolitikk. I august 2022 signerte Støre-regjeringen, KS og organisasjonene en revidert fritids-erklæring der enda flere organisasjoner og departementer sluttet seg til.

Det finnes både lokale og statlige tiltak rettet mot å øke barn og unges mulig-heter for deltakelse i organiserte fritidsaktiviteter. I mange kommuner iverksettes ulike typer tiltak for å utjevne eller generelt øke deltakelsen blant barn og unge. Noen eksempler på eksisterende lokale tiltak i kommunene er opplevelseskort

eller aktivitetskort, gratis utlån av lokaler, anlegg og haller, ordninger for utstyrsutlån og økonomisk støtte til barne- og ungdomsorganisasjoner. Det kan imidlertid være vanskelig å vite om tiltakene treffer målgruppen og gir de ønskede virkningene. Det kan også være tvil rundt hvilke data som kan egne seg for å undersøke om tiltakene har ønsket virkning eller ikke, og om de har tilleggs effekter som for eksempel økt trivsel, bedre helse eller generell livskvalitet i barne- og ungdomspopulasjonen. Det er også ønskelig å gi en oversikt over informasjonskilder som kan være relevante når man skal iverksette et inkluderings tiltak i en bestemt kontekst.

Problemstillinger

Målsettingen med denne rapporten er å kunne si noe om nyttige indikatorer som kan være til hjelp når man skal iverksette tiltak for å legge til rette for og fremme unges deltakelse i organiserte fritidsaktiviteter. Målet er å belyse ulike spørsmål knyttet til denne tematikken:

- Hva fungerer som indikatorer på deltakelse? Hva kan belyse endringer i deltakelse over tid?
- Hva finnes av foreliggende opplysninger om deltakelse, og hva kan kommunene samle inn av opplysninger i forbindelse med implementeringen av ulike tiltak?
- Hvordan kan man vite om man når de aktuelle målgruppene? Hva skal til for å måle langtidseffekter av inkluderings tiltak for å øke barn og unges deltakelse?

Deltakelse versus inkludering

I denne rapporten bruker vi først og fremst betegnelsen deltakelse. Tanken bak at man gjerne tenker at deltakelse er viktig, er at man ønsker at barn og unge skal bli inkludert, og ofte er det inkludering man er mest interessert i. Deltakelse og inkludering er ikke det samme.

Forholdet mellom deltakelse og inkludering er relevant også for andre temaer, for eksempel den generelle integreringspolitikken. Der har man i all hovedsak fokusert på deltakelse, gjerne i utdanning eller arbeid. Den underliggende tanken er at deltakelse vil kunne føre til en mer subjektiv opplevd tilhørighet. Det er imidlertid god grunn til å være oppmerksom på at dette

premisset ikke trenger å slå til. Det er langt fra gitt at opplevd inkludering følger automatisk av å delta. Det er fullt mulig å tenke seg at man kan delta uten inkludering, men også at man kan oppleve inkludering uten å delta. Man kan oppleve fellesskap som ikke er avhengig av organisasjonslivet, for eksempel i digitale fora eller i andre uformelle fritidsaktiviteter.

Store deler av rapporten fokuserer likevel mest på det som har med deltakelse å gjøre, og nærmere bestemt barn og unges deltakelse i organiserte fritidsaktiviteter. Dette skyldes dels at vi lener oss på kvantitativ metodikk, som nok kan sies å egne seg bedre til å fange opp deltakelse enn inklusjon. Om man er medlem i en organisasjon eller en fritidsklubb, eller hvor ofte man trener i et idrettslag, kan være lettere å fange opp i spørreundersøkelser enn om barn og unge føler seg inkludert. Likevel kan man tenke at deltakelse er uhyre viktig å måle ettersom det er en forutsetning for at man skal kunne oppnå inkludering i organiserte fellesskap, enten det er i et idrettslag eller et skolekorps. I kapittel 4 går vi imidlertid inn på flere kvalitative metoder for datainnsamling som kan være velegnet for å belyse inkludering som fenomen.

Fritidsaktiviteter

Barn og unge deltar både i uorganiserte og i organiserte fritidsaktiviteter. Med uorganiserte aktiviteter tenker vi som regel på aktiviteter som foregår mer ad hoc, og som ikke har fast struktur. Det kan for eksempel være lek, hobbyer og ulike typer underholdning man driver med ute og hjemme, alene eller sammen med venner og familie. Med organiserte aktiviteter mener vi aktiviteter som finner sted regelmessig og varer over et bestemt tidsrom. Det organiserte elementet innebærer også at aktiviteten ofte er styrt av en leder, gjerne én eller flere voksne. Regelmessigheten innebærer å delta for eksempel over ett semester eller et helt skoleår. Deltakelse i organiserte aktiviteter krever som regel en «inngangsbillett» i form av for eksempel medlemskontingent eller treningsavgift. I tillegg innebærer deltakelsen ofte utgifter til utstyr. Også uorganiserte aktiviteter kan imidlertid være kostbare, slik som kino, treningsstudio, svømmebasseng eller klatrehall. Organiserte aktiviteter foregår som regel i regi av frivillige lag og foreninger, mens uorganiserte aktiviteter ofte er drevet av andre typer aktører, både kommersielle og offentlige. Uorganiserte aktiviteter er dessuten i mange tilfeller egenorganisert av barn og unge selv.

Mange inkluderingstiltak som er rettet mot barn og unge, skiller ikke direkte mellom organiserte og uorganiserte fritidsaktiviteter. Tiltakene skal stimulere til økt deltakelse i både uorganiserte og uformelle fritidsaktiviteter. I denne rapporten

tar vi for oss organiserte fritidsaktiviteter. Mye forskning viser at deltakelse i organiserte fritidsaktiviteter har positive konsekvenser for barn og unge på sikt. Gjennom slike aktiviteter kan de tilegne seg ferdigheter og utvikle en tro på seg selv som kan komme til gode i skole og yrkesliv (Lareau 2003). Deltakelsen kan videre føre til at en får venner, nettverk og sosial tilhørighet (Seippel 2006; Theeboom, Haudenhuyse & De Knop 2010) og bygger selvtillit (Bowker 2006), og kan innebære aktiviteter som gir bedre fysisk og mental helse (Badura, Geckova, Sigmundova, van Dijk & Reijneveld 2015). Noen av de vanligste organiserte fritidsaktivitetene er å delta i idrettslag eller holde på med musikkaktiviteter, som musikkorps, kor eller orkester (Bakken 2021). Andre vanlige aktiviteter opp gjennom tidene har vært de i regi av speider, hobbyklubber, politiske organisasjoner og religiøse foreninger (Ødegård 2007).

Åpne møteplasser, for eksempel aktiviteter i fritidsklubber eller å oppholde seg der, ligger i skjæringspunktet mellom det vi kan betrakte som henholdsvis organiserte og uorganiserte aktiviteter. Om vi regner fritidsklubber for å være en organisert aktivitet – slik det sorterer i Ungdata – så er det å delta på fritidsklubb (ungdomsklubb/ungdomshus) den nest vanligste aktiviteten etter idretten (Bakken 2022). Deltakelse på denne arenaen kan anses som organisert i den forstand at det må finnes et lokale, og at det er et oppsyn av klubbansatte. Aktivitetene kan likevel sies å spenne fra lav til høy grad av strukturering. På mange fritidsklubber har man med tiden økt organiseringsgraden ved å tilby deltakelse i aktiviteter som dataspill, musikkteknologi, musikkstudio, dansegrupper og lignende. Samtidig skiller fritidsklubbene seg fra organiserte aktiviteter ved at det er lav terskel for å delta. Ofte er det gratis eller svært lave kostnader, og som regel kreves ikke påmelding. For mange barn og unge kan det å være på fritidsklubb ha form av en regelmessig aktivitet (Seland, Andersen & Eriksen 2021). Ungdata viser imidlertid at flere deltar på fritidsklubber mens de går på ungdomsskolen, enn mens de går på videregående (Bakken 2022).

I en kjent studie om barns oppvekst fra USA framhevet Lareau (2003) at en oppvekst som stort sett består av deltakelse i uorganiserte aktiviteter – som er mer vanlig for familier med dårlig inntekt eller i arbeiderklasseyrker – kan medføre færre fordeler sammenlignet med jevnlig deltakelse i organiserte aktiviteter, som er mer vanlig i middelklassefamilier. Én av grunnene til dette er at barn og unge i studien som deltok i mange organiserte aktiviteter, ble trent til å være i «prestasjonsorienterte» situasjoner som lignet skolekonteksten – der de ble vant til å prestere og å forholde seg til voksne autoritetspersoner. Barna som drev med uorganiserte aktiviteter, som å spille ball i gata eller bare være på besøk hos slektninger, fikk ikke denne typen trening. Andre forskningsbidrag som også går inn på ulikt utbytte eller konsekvenser av ulike aktiviteter, har

sågar antydnet at deltakelse i enkelte mer ustrukturerte aktiviteter med lite kontroll fra autoriteter – slik som det å være på ungdomsklubb – kan ha negative konsekvenser for barn og unges utvikling over tid. I en mye omtalt svensk undersøkelse (Mahoney, Stattin & Magnusson 2001) fant forskerne at 30-åringene hadde økt risiko for å bli involvert i kriminalitet dersom de hadde vært på klubb i 13-årsalderen, selv når man kontrollerte for variabler som «sorterte» dem inn i klubb deltakelse – for eksempel lav sosioøkonomisk skår. Forfatterne mente en mulig mekanisme kunne være at kombinasjonen av lav strukturering og sosialiseringseffekter fra jevnaldrende med atferdsproblemer kan bidra til mer antisosial atferd. Her kan det bemerkes at denne studien ser på ungdom som gikk på klubb på slutten av 1960-tallet, og at mye har skjedd siden den gang – særlig i mange fritidsklubber i Norge. Seland mfl. (2021) framhever at fritidsklubbene i dag er et viktig forebyggingstiltak for mer utsatt ungdom, som er ensomme, har helseproblemer eller har andre sosiale utfordringer. Her kan tilstedeværelse av voksne ungdomsarbeidere, men også det sosiale miljøet med andre ungdommer, gjøre at ungdommene får en opplevelse av tilhørighet, samhold, tillit og mestring. Klubbene kan slik sett forstås som et fristed ved at de kan hjelpe ungdom til å utvikle sin egen identitet og gi dem en større trygghet på hvem de er, og at de gjennom dette kan bli mer oppmerksom på egne ressurser. Forfatterne argumenterer derfor for at fritidsklubbene, både for ungdommene og for kommunene, kan sies å bidra med en «skjult folkehelseinnsats» i en vanskelig overgangsperiode i ungdommenes liv.

Inkluderings tiltak

I de følgende avsnittene vil vi gi noen eksempler på inkluderings tiltak – i kommunal, frivillig eller privat regi – som har til hensikt å øke barn og unges mulighet til å delta i fritidsaktiviteter. Vi beskriver først forsøket med Fritidskortet. Deretter trekker vi fram tre andre eksempler på aktivitetstyper som initiativtakere kan søke om å få tilskudd til. Eksempelene er hentet fra ordningen om «Tilskudd til inkludering av barn og unge», som er nedfelt i forskrift om tilskudd til inkludering av barn og unge (fastsatt av Barne- og familiedepartementet i november 2021). Mens Fritidskortet var et universelt tilbud rettet mot alle barn og unge i alderen 6 til 18 år, er den nye tilskuddsordningen og de tre aktivitetstypene (lokal fritidskasse, kultur- og aktivitetskort og aktivitetsguide) som er hentet fra denne, rettet mot en litt annen målgruppe og har andre kriterier. Målgruppen er definert som barn og unge i alderen opp til 24 år med risiko for å havne i utenforskap.¹ Alle tiltakene er tiltak som kommuner, frivillige organisa-

1 Se forskriften på <https://lovdata.no/dokument/SF/forskrift/2021-11-23-3261>.

sjoner og private aktører kan søke om å prøve ut eller få tilskudd til gjennom nasjonale tilskuddsordninger som Barne-, ungdoms- og familiedirektoratet forvalter.

Fritidskortet

Fritidskortet er et såkalt kupongtiltak, og det innebærer at familiene til barn og ungdom får et tilskudd for en gitt periode som kan brukes til å betale for en organisert fritidsaktivitet. Dette vil typisk være penger som kan brukes til hele eller deler av kontingenten eller deltakeravgiften for en aktivitet.

Fritidskortordningen som har vært prøvd ut i Norge, har vært et forsøksprosjekt i perioden 2019 til 2022, avgrenset til 24 kommuner. Summen som ble tildelt, varierte mellom kommunene, men lå i spennet mellom 800 og 1 000 kroner per barn per halvår. I de tilfeller kommuner selv bidro til å finansiere ordningen, kunne beløpet imidlertid være høyere. Tilskuddet kunne kun brukes til å dekke medlemskontingent og deltakeravgift i jevnlige, faste organiserte aktiviteter. De aktuelle aktivitetene som var omfattet av ordningen, var definert etter noen fastlagte rammer for forsøket med fritidskort, men også etter egne kriterier satt av kommunene. Fritidskortet omfattet ikke støtte til å dekke utstyr eller transport. Ordningen var videre lagt opp slik at foresatte måtte benytte seg av tilskuddet på vegne av sine barn. I noen kommuner fikk familiene midler på en digital konto som var øremerket betaling for fritidsaktivitet i aktivitetssystemet (for eksempel digital aktivitetskalender). Der kommunene hadde refusjonsordning, ble midler betalt ut til familiene etter framlagt dokumentasjon på for eksempel betalt kontingent for inneværende år.

Lokal fritidskasse

Lokal fritidskasse er beslektet med Fritidskortet med tanke på formål og virkemidler. Ordningen består i at kommunene rår over en kasse med disponible aktivitetsmidler. Formålet er å bruke disse til å betale kostnader som er forbundet med deltakelse i fritidsaktiviteter blant barn og unge som er i målgruppen, og som har behov for økonomisk støtte. Midlene skal ikke anvendes av eller refunderes til familiene på samme vis som med Fritidskortet, men forvaltes via organisasjonene eller eventuelle samarbeidspartnere (for eksempel frivillige lag eller private aktører). Midlene kan for eksempel dekke kontingenter og medlemsavgifter, dekke reiseutgifter i forbindelse med fritidsaktiviteter eller brukes for å hente ut utstyr på butikker. Lokale fritidskasser må være utformet slik at de er åpne for alle i målgruppene som er angitt i forskriften.

Det kan finnes lokale fritidskasseordninger som avviker fra den ordningen som man kan søke om tilskudd til fra Bufdir. En del kommuner kan tilby bredere eller lignende ordninger som de finansierer selv. Disse kan for eksempel tilbys universelt eller til et bredere spekter av barn og unge som er nevnt i forskriften. Eventuelt kan de være myntet på målgrupper med særlige behov, eksempelvis barn og unge fra familier med lav inntekt.

Ordninger med lokal fritidskasse gjør det mulig med et større bruksområde enn fritidskortordningene slik de har vært utformet i forsøkskommunene, ettersom fritidskassene kan omfatte et bredere spekter av aktiviteter. Men samtidig kan de framstå som snevrere med tanke på brukere fordi de ikke nødvendigvis har en universell innretning.

Kultur- og aktivetskort

Målet med kultur- og aktivetskort er å gi barn og unge mulighet til å delta på ulike fritids- og kulturaktiviteter. Aktivitetstypen, slik det står i forskriften, skal være innrettet mot enkeltstående aktiviteter som å gå på konsert, museum, teater og idrettsarrangement, og den skal ikke dekke kostnader ved deltakelse i faste fritidsaktiviteter. Ifølge forskriften kan kultur- og aktivetskortet være innrettet universelt eller være behovsprøvd. Uavhengig av innretningen må søkerne både sørge for å nå sårbare grupper og sørge for at brukere av kortet ikke opplever det som stigmatiserende å bruke kortet. Forskriften åpner for å gi særlig sårbare grupper prioritet.

Det kan finnes kommuner som har inkluderingsiltak som ligner på kultur- og aktivetskort, men som er annerledes innrettet og derfor ikke får tilskudd fra den ovennevnte støtteordningen.

Aktivetsguide

En annen aktivitetstype som man kan søke om tilskudd til gjennom Bufdirs ordning, er aktivetsguide. Her kan kommuner, idrettslag eller andre aktører søke om tilskudd til å engasjere aktivetsguidere som skal introdusere målgruppen for passende fritidsaktivitet.

Bakgrunnen for aktivetsguide som opplegg kom fra inkluderingsarbeid i idretten, rettet mot lavinntekts- og innvandrerfamilier i Tromsø. Tanken er at aktivetsguiden skal utgjøre en ressurs for barn og unge som har behov for en introduksjon og ekstra oppfølging for å delta. Aktivetsguidene skal utgjøre et bindeledd mellom aktivitetstilbydere og foreldre, og de kan bidra med informa-

sjon om ulike fritidsaktiviteter, om hva som skjer der, og om generelle verdier og praktiske gjøremål. Aktivitetsguidene kan også bidra med språkhjelp mellom barn eller unge og de aktivitetene de begynner på.

Drift av utstyrssentraler

En annen aktivitetstype er å drifte sentraler som låner ut kostnadskrevende utstyr til fritidsaktiviteter knyttet til musikk og idrett eller til lyd- og filmproduksjon. Denne typen utstyrssentraler kan driftes av enten frivillige organisasjoner eller kommunen selv. Tilbudet kan også rettes mot ungdom utenfor målgruppen for å hindre stigmatisering. Mange utstyrssentraler framhever nettopp en universell innretning i markedsføringen. Utstyrssentraler tenkes ofte som et lavterskeltilbud som skal bidra til å redusere negative konsekvenser av lavinntekt for deltakelse i fritidsaktiviteter. Ved at unge kan låne utstyr, ønsker man å unngå noen av de økonomiske barrierene knyttet til deltakelse i fritidsaktivitet. Utstyrssentraler finnes stort sett over hele landet og muliggjør gratis lån av utstyr til sport og friluftsliv.

Rapportens oppbygning

Gangen i rapporten er som følger: I kapittel 2 går vi kort gjennom teoretiske perspektiver og tidligere studier som kan være relevant for å forstå muligheter og barrierer i forbindelse med inkluderingsarbeid. I kapittel 3 går vi inn på indikatorer for deltakelse, barrierer og oppfølging av inkluderingstiltak. I kapittel 4 går vi inn på en del generelle betraktninger angående metode, design og datakilder i forbindelse med implementering og evaluering av inkluderings-tiltak. Til sist, i kapittel 5, oppsummerer vi og drøfter noen muligheter for utnyttelse av forskjellige indikatorer.

2 Muligheter og barrierer i forbindelse med inkluderingstiltak

Hensikten med dette kapitlet er kort å gi en oversikt over det man i tidligere forskning har pekt på som muligheter og barrierer i tilknytning til inkluderings-tiltak. Ettersom vi i kapittel 3 og 4 vil presentere og drøfte indikatorer som skal si noe om muligheter og barrierer for deltakelse, så er det logisk å se på hva man overordnet har pekt på som sentralt i tidligere forskningsbidrag.

Barrierer og muligheter for deltakelse

Det er tydelig fra forskningslitteraturen på inkluderingsarbeid at hva som utgjør muligheter og barrierer, varierer over tid og sted. Muligheter og barrierer knytter seg i ulik grad til ulike aspekter og nivåer i barn og unges liv. De kan knytte seg til nærmiljøet og til omgivelsene. Hvilket fritidstilbud og hvilke aktører som finnes i nærmiljøet, kan få stor betydning for hva barn og unge driver med. Hvilke ressurser, hvilken kultur og hva slags oppfatninger, interesser og oppdragelsesstil foreldrene har, kan ha stor betydning. Barn og unges egne interesser, og hva de har lyst til å holde på med, har opplagt stor betydning. Her er det mye som spiller inn: alt fra venners eller medelevers aktiviteter og interesser via trender fra populærkulturen til lokale tradisjoner. I det følgende gir vi noen eksempler på hvilke faktorer som har blitt framhevet som barrierer og muligheter i litteraturen om ungdoms deltakelse.

Kultur som barriere

Om ungdom deltar eller ikke, kan i stor grad handle om interesser, holdninger og verdier de får overført fra foreldrene. Noen foreldre har kanskje interesse for idrett eller andre kulturelle aktiviteter og ser derfor positivt på deltakelse og oppfordrer barna til selv å delta, mens andre kanskje mangler interesse og er mer skeptisk til slike aktiviteter.

Ulike kulturelle orienteringer hos foreldrene kan følge etter foreldrenes klasseposisjon, geografiske plassering eller etniske bakgrunn. I Lareaus (2003) etnografiske studie fra USA av ulike typer foreldreoppdragelse finner hun at middelklasseforeldre i langt større grad enn arbeiderklasseforeldre sender barna

på organiserte fritidsaktiviteter. Disse forskjellene knyttet hun blant annet til ulike kulturelle idealer for hvordan oppveksten til barna burde innrettes. Slike forskjeller kan også være til stede i Norge. Jacobsen mfl. (2021) viser blant annet til at det er tydelige forskjeller i deltakelse i flere typer organiserte aktiviteter blant ungdom som har foreldre med henholdsvis høyt eller lavt nivå av kulturelle ressurser (målt som ulik utdanning og antall bøker i hjemmet). Denne typen forskjeller kan også handle om innvandrerbakgrunn. Jacobsen mfl. (2021) viser også til tydelige forskjeller i deltakelse etter ungdommenes landbakgrunn. Flere studier har vist at det er store kjønnsforskjeller blant ungdom med innvandrerbakgrunn. Mens gutter med innvandrerbakgrunn omtrent deltar like mye som gutter uten innvandrerbakgrunn, er det betraktelig større forskjeller blant jentene. Jenter med innvandrerbakgrunn er tydelig underrepresentert. En mulig forklaring på dette kan være at forhold knyttet til religion og kultur spiller inn (Strandbu, Bakken & Sletten 2017a).

Det kan imidlertid diskuteres på hvilken måte dette utgjør en barriere – og hvordan man skal tenke omkring kulturell overføring fra foreldrene som forklaring. Én illustrasjon på hvordan man kan tenke om dette, kan hentes fra utdannings-sosiologien. Gambetta (1987) viser til at utdanningsvalg kan forstås fra tre innfallsvinkler. For det første kan det være at strukturelle forhold begrenser eller muliggjør ulike handlingsalternativer. Dersom det ikke er tilbud enkelte steder, kan man heller ikke benytte seg av det. For det andre kan utdanningsvalg være resultat av «push»-faktorer der aktørene drives fram av kausale faktorer. Det kan være sosiale eller psykologiske mekanismer, som mer eller mindre fører til ubevisste handlingsmønstre. For det tredje kan man forstå handlingene som resultat av «pull»-faktorer der aktørene selv tar aktive valg – som kan springe ut av indre motivasjon. Overfører man dette til barn og ungdoms fritidsdeltakelse, kan man i noen situasjoner se på kultur som en opplagt barriere ved at kulturelle oppfatninger (for eksempel knyttet til tradisjonen, religion eller lignende) bidrar til at foreldrene oppmuntrer til barnas deltakelse eller nekter dem å delta. Barn av foreldre som deltar eller har deltatt i organiserte aktiviteter, kan ha større sannsynlighet for selv å delta fordi de sosialiseres inn og oppmuntres til det – og omvendt. På den andre siden kan også barnas interesser og preferanser, som de utvikler i samspill med jevnaldrende, bidra til at de velger å delta i organiserte aktiviteter uavhengig av foreldrene. Samtidig er deltakelsen også betinget av at barna har et fritidstilbud i sitt lokalmiljø som muliggjør deltakelse i de aktivitetene de har interesse for.

Økonomi som barriere

Mange forskningsbidrag har pekt på at den økonomiske situasjonen til foreldrene kan være viktig for at barn og unge ikke deltar i kostnadskrevende aktiviteter. Dette kan handle om at utgifter til aktiviteter må nedprioriteres av foreldrene fordi de har andre utgifter som er mer presserende. Det kan også handle om skam og stigma knyttet til at man ikke har rett utstyr eller mulighet til å delta på sosiale aktiviteter, samlinger, cuper eller konkurranser som er knyttet til aktiviteten.

I en analyse av regelmessig idrettslagsdeltakelse blant elever i videregående skoler i Oslo fant Andersen og Bakken (2018) at det var tydelige klasseforskjeller. Blant ungdom med foreldre i de klassekategoriene som reflekterer mest ressurser, deltok rundt 30 prosent, mens det gjaldt rundt 18 prosent blant dem med foreldre i arbeiderklasseyrker. Analysene av hva som kunne forklare disse forskjellene, indikerte at økonomiske ressurser var en sentral faktor. Selv om kulturelle ressurser og innvandrerbakgrunn var forbundet med høyere eller lavere sannsynlighet for deltakelse, var de økonomiske ressursene av relativt større betydning for deltakelse – og var det som særlig kunne «forklare» klasseforskjellene.

Noen studier har pekt på at betydningen av klassebakgrunn og foreldreøkonomi ser ut til å være økende over tid. Strandbu mfl. (2017b) viser at klasseforskjellene i idrettsdeltakelse har økt i perioden etter år 2000. Jacobsen mfl. (2021) viser at økonomiske ressurser ser ut til å ha fått mer betydning for deltakelse i organiserte aktiviteter fra 2015 til 2019. Det er særlig innen idretten at dette slår ut som en mulig forklaringsfaktor (Jacobsen mfl. 2021; Strandbu mfl. 2017b). I en rapport fra Oslo Economics (2020) har man kartlagt kostnadsnivået innen idretten. Her ble det vist til at kostnadsnivået varierte mellom ulike idrettsgrener. Særlig alpint og ishockey ble framhevet som svært dyre. Samtidig var det variasjoner mellom idrettslag; noen klubber hadde lave kostnader sammenlignet med det generelle nivået innen sin idrettsgren. Det ble også funnet geografiske variasjoner med høyere kostnader i by- og bynære kommuner. Rapporten konkluderte også med at økonomi kan utgjøre en barriere særlig for familier med lav inntekt – som ofte gjelder enslige forsørgere – og at dette er et større problem i storbyområdene enn ellers i landet. I en spørreundersøkelse, som var del av rapportarbeidet, oppga mange klubber å ha ordninger som reduserer kontingent eller treningsavgifter samt utgifter til deltakelse på arrangementer.

Spesifikke lokale utfordringer og muligheter

Utfordringer med rekruttering og deltakelse kan også handle om mekanismer som gir seg utslag i spesifikke lokalsamfunn og boområder. Det kan for eksempel dreie seg om tilbudet av aktiviteter på stedet, lokaler/arenaer for å drive med aktivitet, kulturen på stedet (som igjen kan preges av den sosiale sammensetningen på stedet etter for eksempel sosial klasse, religion eller etnisitet), hva andre barn og unge driver med, og hva som gir status i barne- og ungdomsmiljøet. Et bidrag som tar for seg slike forhold, er rapporten *Levende drabantbyer*, der Eriksen og Frøyland (2017) undersøkte ungdoms frivillige organisering og hvordan frivillige organisasjoner og lokale myndigheter arbeider for å rekruttere til ulike fritidsaktiviteter. Dette var en oppfølgingsstudie der det ble fokusert på tre områder med levekårsutfordringer som hadde blitt undersøkt i 2012 av et annet forskningsprosjekt (Enjolras, Steen-Johnsen & Ødegård 2012). Ett av funnene var at frivillige organisasjoner, lokale myndigheter og andre aktører i byområdene hadde stor grad av oppmerksomhet omkring barrierer for deltakelse. Dette gikk blant annet på at aktivitetene ikke kunne være for dyre, at man måtte nå ut til minoritetsforeldrene for å få med barna deres – særlig jenter, og at nettverksbygging mellom organisasjoner var sentralt.

Analysene til Eriksen og Frøyland viste at de lokale aktørene arbeidet strategisk med å bryte ned barrierene for inkludering gjennom et mangfold av rekrutteringsstrategier. Fritidstilbud i fritidsklubber, idrettslag, bibliotek og moskeer ble innrettet slik at de skulle være fristende, nyttige og trygge. I idretten rettet de seg særlig mot jenter. De lokale aktørene søkte også aktivt å øke ungdoms engasjement ved å trekke dem inn i medvirkningsprosesser. En annen viktig del av arbeidet bestod i å bygge tillit blant ungdommenes foreldre. Dette framstod som viktig fordi manglende tillit hos foreldrene kunne holde ungdommene tilbake fra mange fritidsaktiviteter. Til sist viste rapporten til at det var framgang i arbeidet med å bygge nettverk mellom lokale organisasjoner og aktører som jobber for inkludering – sammenlignet med den første undersøkelsen i 2012 – men at det ennå er et forbedringspotensial på dette området.

Noen steder kan også geografi og befolkningssammensetning utgjøre en mulig barriere. Rye (2019) framhever at rammene rundt barn og unge i mange distriktskommuner er annerledes enn i sentrale kommuner når det gjelder både demografi, økonomiske strukturer, sosiokulturell kultur og det romlige (for eksempel spredt bosetting med store avstander eller tynt tjenestetilbud). Dette kan bety at man enkelte steder har spesifikke utfordringer knyttet til det å bo i distriktskommuner. I forbindelse med det romlige aspektet kan transport til og

fra aktiviteter være en opplagt utfordring. En annen utfordring kan være knyttet til demografi, for eksempel at befolkningsgrunnlaget er lite, og at man ikke kan gjennomføre aktiviteter fordi det er for få barn og unge. I analyser av Ungdata har man likevel funnet at det ikke er forskjeller mellom distriktene og landet for øvrig når det gjelder deltakelse i organiserte fritidsaktiviteter (Bakken 2020b; Jacobsen mfl. 2021). Dette betyr imidlertid ikke at alt er likt i alle deler av landet. Selv om gjennomsnittsnivåene er relativt like i distriktskommunene og i de mer sentrale kommunene, så er det likevel store variasjoner mellom ulike distriktskommuner i regelmessig deltakelse i organiserte fritidsaktiviteter. Øvrige analyser av Ungdata (Bakken 2020b) har ikke vist forskjeller i hvor mange som synes tilbudet av idrettslag i nærområdet er godt. Når det gjelder kulturtilbudet, er det riktignok færre ungdommer i distriktskommunene som er fornøyd med dette.

Nye deltakelsesformer og nye muligheter

Det er mye forskningslitteratur om barn og unges fritidsdeltakelse som handler om barrierer. Det er likevel opplagt at når aktivitetsformene endrer seg, kan det innebære nye muligheter for inkludering – for eksempel at nye grupper av ungdom, som før ikke hadde organiserte tilbud for deres interesser, nå får slike tilbud ettersom organisasjoner og lag tar opp i seg nye praksiser.

Noe svært illustrerende i så måte er digitale fritidsaktiviteter, som kan sies å være et felt i rask utvikling. Digitaliseringen i ungdomskulturen har på mange måter endret fritidsmønstret blant barn og unge (Lundvall & Thedin Jakobsson 2021). På mange fritidsklubber, kulturhus og andre lokale arenaer tilbys kurs eller grupper som holder på med spill, musikk, film eller videoproduksjon. Digitale aktiviteter kan også foregå i organiserte og konkurranseorienterte former. E-sport, altså idrett som er elektronisk og drives innen ulike dataspill, blir det stadig mer vanlig å holde på med i idrettslag (Tjønndal & Skauge 2021). Noen tilbydere organiserer nå også heldigitale aktiviteter og møteplasser (se for eksempel Ungdom og Fritid 2022).

Digitalisering gir også unike muligheter for å formidle informasjon om ulike aktiviteter. I dag kan man nå store deler av ungdomspopulasjonen ved hjelp av sosiale medier. Dette gir gode muligheter for å reklamere for ulike aktiviteter og dermed kunne trekke til seg dem man har som målgruppe.

Utvikling av aktiviteter og informasjonsarbeid skjer ikke bare som følge av digitalisering. Det oppstår også nye aktiviteter blant unge som det kan være

viktig å lære av, og som eventuelt også kan inkluderes i tilbudsporteføljen til organisasjonene. En litteraturstudie har for eksempel tatt for seg hva lærere som driver med idrett og helsefag, kan lære av såkalt uformelle idrettsaktiviteter, for eksempel løst sammensatte grupper som driver med jogging, svømming eller parkour, eller det å for eksempel delta i spontane og uformelle basket-, fotball- og cricketlag (O'Connor & Penney 2021). En av konklusjonene i studien var at former for idrett hele tiden utvikler seg, og at lærerne kan trekke lærdom fra slike aktiviteter for å øke ungdoms deltakelse. Sentrale lærdommer bestod blant annet i å ta til seg sosiale ferdigheter, kulturell forståelse og kunnskap om steder og det fysiske miljøet. Dette er lærdommer som også initiativtakere og organisasjoner som jobber for å øke ungdoms deltakelse, kan ta til seg for å bygge opp under aktiviteter som ungdom liker og ønsker å holde på med.

Barrierer og muligheter oppsummert

I det forutgående har vi kort pekt på både nye muligheter og barrierer som er nyttig å være oppmerksom på når man iverksetter tiltak. Selv om det ikke er noen fullstendig gjennomgang vi har gjort, kan vi i hovedsak si at muligheter særlig knytter seg til

- nye tilbud som appellerer til nye grupper ungdom
- utvikling av nye praksiser for deltakelse
- digitalisering av felles aktiviteter

Barrierer kan omfatte flere faktorer. Her har vi i hovedsak pekt på

- kulturelle barrierer (som motforestillinger mot deltakelse, språkbarrierer)
- demografiske utfordringer (befolkningsprofil)
- økonomiske ressurser (aktiviteter blir for dyre for enkelte grupper)
- geografiske og romlige utfordringer

Muligheter og barrierer kan her ses opp mot hverandre. For eksempel kan de muligheter som knytter seg til digitale aktivitetsformer, gjøre det mulig for ungdom å delta selv om de i utgangspunktet har geografiske og romlige utfordringer.

Mange av inkluderingstiltakene som vi har trukket fram som eksempler fra aktivitetstypene, og som man kan søke om støtte til fra Bufdir, kan opplagt tenkes å bryte ned økonomiske barrierer som forhindrer barn og unges deltakelse. Å kunne utnytte ulike typer datamateriale for å best kunne implementere og evaluere slike tiltak er det vi skal gå mer inn på i det følgende.

3 Indikatorer for deltakelse, barrierer og endring i unges deltakelse

I dette kapitlet presenterer vi aktuelle indikatorer som kan brukes for å måle barn og unges deltakelse i organiserte fritidsaktiviteter. Vi peker på indikatorer som kan informere om barrierer for deltakelse i inkluderingstiltak. Vi redegjør for aspekter som kan være relevante dersom man ønsker å evaluere bruken av slike tiltak, og vi går inn på indikatorer som kan brukes for å måle effekter av tiltak. Vi bygger gjennomgangen på norske og internasjonale forskningsbidrag. Vi illustrerer med eksempler fra forskning på barn og unge. Her trekker vi særlig inn Ungdata-undersøkelsene, som er relevante fordi de kartlegger barn og unges organiserte fritidsaktiviteter.² Formålet er med dette å vise til sentrale indikatorer og målemetoder som kan være relevante i arbeid med inkludering av barn og unge i organiserte fritidsaktiviteter både i det offentlige, i frivilligheten og i forskning.

Barn og unges deltakelse i organiserte fritidsaktiviteter

Organiserte fritidsaktiviteter avholdes jevnlig og på faste tidspunkter, har regler og krav til deltakerne, styres eller veiledes av voksne og handler om å utvikle ferdigheter eller oppnå bestemte mål (Mahoney, Larson, Eccles & Lord 2005). De fleste slike aktiviteter drives av formelle organisasjoner, enten frivillige, kommunale eller kommersielle aktører. Ofte er det også en kontingent eller avgift som må betales for å delta, i tillegg til at det ofte kreves innsats fra foreldrene (Bakken, Frøyland & Sletten 2016). På denne måten skiller de seg fra ustrukturerte passive og aktive aktiviteter som å se på TV eller å drive med dataspill. Det utelukker også delvis strukturert egenaktivitet, som ballspill på løkka eller å spille i band. Samtidig kan unge selv være delaktig i å organisere aktiviteten, slik som er vanlig i barne- og ungdomsorganisasjoner. Et viktig

2 Ungdata er kommunale og fylkeskommunale spørreundersøkelser som retter seg mot samtlige skoletrinn på ungdomsskolene og videregående skoler. Formålet med undersøkelsene er å kartlegge livssituasjonen blant barne- og ungdomspopulasjonen i Norge. Samtidig er datamaterialet relevant for å informere fortløpende kommunal og nasjonal innsats. Ungdata-materialet brukes også jevnlig i forskningsbidrag på en rekke temaer om barn og unge. Ved Ungdatasenteret har man også utviklet Ungdata junior, som er et tilsvarende undersøkelsesopplegg som retter seg mot de tre siste trinnene i barneskolen (ungdata.no 2022b). Ungdata er også beskrevet i kapittel 4.

poeng er i denne sammenheng at aktiviteten i dette tilfellet gjerne foregår under veiledning fra unge voksne som selv har vært aktive siden egne ungdomsår.

Det er flere innganger til å måle barn og unges deltakelse i organiserte fritidsaktiviteter. En grunnleggende tilnærming er gjerne å spørre barn og unge om de møter opp på eller deltar i en eller flere aktiviteter eller er med i organisasjoner, lag og foreninger eller faste fritidsaktiviteter. I litteraturen er det vanlig å skille mellom det man kaller bredde, hyppighet, varighet og engasjement (Bohnert, Fredricks & Randall 2010). Bredde i deltakelsen handler om hvilke typer aktiviteter den enkelte deltar i. Ulike typer aktiviteter kan gi ulike muligheter for unge til å utvikle ferdigheter, treffe jevnaldrende og tilegne seg ideer, verdier og praksiser. Å være med i et idrettslag gir andre ferdigheter og et annet sosialt miljø enn å spille i korps eller teater. Selv to idrettslag, også de som driver med samme type idrettsaktiviteter, kan utgjøre forskjellige kontekster (Stenling & Fahlén, 2016). Mange unge deltar dessuten i flere ulike typer aktiviteter.

Hvilke typer aktiviteter det er relevant å skille mellom, kan variere alt etter hva man ønsker å kartlegge. I Ungdata-undersøkelsen, som er en bred og landsdekkende undersøkelse blant ungdom, bruker man kategoriene idrettslag, korps, kor og orkester, kultur- eller musikkskole, religiøse foreninger og andre organisasjoner (Bakken 2022). Dette dekker flere av de viktigste typene aktiviteter, hvorav idrettslag er den mest populære, men det er likevel en relativt grovkornet inndeling. Samtidig utgjør spørsmål om fritidsaktiviteter bare en liten del av spørreskjemaet til Ungdata, slik at det er begrenset hvor detaljert spørsmålene kan være. I kultur- og mediebruksundersøkelsene som er gjennomført av SSB, skiller man for eksempel mer detaljert mellom amatørteater og -revy, organisert dans, kor, orkester og band og kunsthåndverk og billedkunst. I tillegg spør man om deltakelse i idrettsaktiviteter og medlemskap i religiøse foreninger (Arnesen, Nordø & Sivesind 2022). Måten det spørres på, kan variere ut fra om det er barn eller ungdom som er målgruppen. I Ungdata junior, på mellomtrinnet, spør man for eksempel om barna «spiller instrument eller synger» som fast fritidsaktivitet, mens i ungdomsundersøkelsen spørres det om «korps, kor og orkester». Det vesentlige er naturligvis å stille spørsmålet på en måte som er forståelig for aldersgruppen man spør.

Hyppighet viser til hvor ofte barn og unge deltar i aktiviteter, for eksempel annenhver uke eller flere ganger i uken. Dette dreier seg altså om hvor jevnlig de deltar i aktiviteten, eller intensiteten i deltakelsen. I undersøkelser av barn og unges deltakelse i fritidsaktiviteter stilles det ofte spørsmål som søker å fange inn dette aspektet. I Ungdata-undersøkelsene spør man for eksempel «Hvor mange ganger den siste måneden har du vært med på aktiviteter, møter eller

øvelser i følgende organisasjoner, klubber eller lag?». For hver av aktivitetstypene i undersøkelsen får ungdommene svaralternativene «Ingen ganger», «1–2 ganger», «3–4 ganger» og «5 ganger eller oftere». Å bruke den siste måneden som referanseperiode gjør det lettere for dem å huske hvor ofte de deltar, selv om hyppigheten selvsagt kan variere gjennom året. Det er også viktig å merke seg at hyppigheten kan variere mellom ulike typer aktiviteter, alt etter hvor regelmessige møter denne har. Dersom barn eller ungdom deltar i flere ulike aktiviteter, kan det også hende at de ikke møter like ofte på hver aktivitet, men at de samlet sett deltar hyppig på tvers av dem.

Varighet dreier seg om hvor lenge unge er aktivt med i en eller flere aktiviteter, som antall år. Noen fortsetter med den samme aktiviteten fra barneårene og gjennom tenårene, mens andre bytter til noe annet eller velger aktiviteten helt bort etter hvert som interesser og motivasjon endrer seg over tid. Det er igjen noe som kan henge sammen med intensiteten i deltakelsen. I idretten er det for eksempel ikke så uvanlig at en del melder seg ut når aktiviteten eskalerer ved inngangen til tenårene (Solstad, Sandvik & Sletten 2022). Aktivitetene kan framstå som mer seriøse når forventningene fra trenere og idrettslag øker, og det kan gi utslag som økt hyppighet på trening, høyere ambisjonsnivå og større forpliktelser. Selve varigheten kan naturligvis fanges inn ved å stille spørsmål om hvor lenge barn eller ungdom har vært med i en fritidsaktivitet. En annen måte kan være ved å skille mellom hvorvidt barn eller unge er med i aktiviteten nå, har vært med tidligere eller aldri har vært med (Bakken 2022).

Engasjement viser til sist til graden av involvering i den enkelte aktivitet, som speiler interesse, innsats og utbytte av å delta. Det kan for eksempel komme til uttrykk i at ungdom påtar seg ansvar ut over bare å delta, som å bidra aktivt i trenings- eller opplæringsopplegg, i frivillig dugnadsarbeid eller i styringen av aktiviteten. Varighet og engasjement ses i tillegg gjerne som gjensidig avhengige prosesser som forsterker hverandre over tid (Mahoney, Vandell, Simpkins & Zarrett 2009).

Deltakelsen kan også fanges inn fra perspektivet til dem som tilbyr aktiviteter for barn og ungdom, for eksempel Ungdom og Fritids undersøkelser blant ansatte på fritidsklubber (Heggelund, Anderssen & Schmidt 2020). En alternativ tilnærming kan være å kartlegge hvor mange deltakere aktivitetstilbyderne har på sine arrangementer, både samlet sett, i ulike aktiviteter og når det gjelder ulike målgrupper. Dette vil ikke gi like presis informasjon som når man spør barn og ungdom selv, men det gir muligheter til å se deltakelsen i sammenheng med trekk ved tilbyderne og aktiviteten.

Tilbud av og bredde i organiserte fritidsaktiviteter

Å se på aktivitetene som barn og unge deltar i, kan være en annen tilnærming til å fange inn ulike sider ved deltakelsen. Det er flere forhold som kan tas i betraktning i denne sammenheng. For det første kan organiserte fritidsaktiviteter i noen tilfeller «konkurrere» med alt fra skolefritidsordninger til felles eller individuell egenaktivitet og familieaktiviteter. For det andre kan man tenke i retning av det man kaller aktivitetsmuligheter. De aktivitetene som barn og ungdom er med i, kan variere i hvilke muligheter de gir for aktiv deltakelse eller passivt konsum, og de kan være mer eller mindre strukturerte (Mahoney, Vandell, Simpkins & Zarrett 2009). Mulighetene for å delta i ulike aktivitetsformer kan i tillegg være ulikt fordelt, avhengig av hvilket tilbud som finnes i barn og ungdoms nærmiljø. Til sist kan vi også snakke om aktivitetskonteksten, som viser til kjennetegn ved den enkelte aktivitet. I hvilken grad selve aktiviteten gir rom til å utfolde seg, utvikle ferdigheter og være sammen med andre, kan være forskjellig fra aktivitet til aktivitet. Aktivitetene kan også variere i innhold, kvalitet og struktur, noe som også er betinget av de organisatoriske rammene.

En første indikator kan være omfanget av aktivitetstilbudet. Dette kan man riktignok få et inntrykk av ved å måle hvilke aktiviteter barn og ungdom er med i, men enda mer dekkende vil det være å telle antall tilbydere eller antall aktiviteter i et geografisk avgrenset område. Dersom man for eksempel teller alle organiserte fritidsaktiviteter i en kommune, vil man for eksempel kunne si noe om tettheten av disse sett i forhold til barne- og ungdomsbefolkningen. Dette er en vanlig tilnærming i studier av organisasjoner, lag og foreninger, som har vært gjort siden 1990-tallet (se for eksempel Wollebæk & Selle 2002; Arnesen & Sivesind 2020; Arnesen, Sivesind & Gulbrandsen 2016). I Norge foregår storparten av de organiserte fritidsaktivitetene for barn og ungdom i regi av frivillige organisasjoner, lag og foreninger. Det som kjennetegner disse, er at de er private (det vil si ikke-offentlige), formelle organisasjoner med et ikke-fortjenestebasert formål, der medlemskap og deltakelse er frivillig (Arnesen & Sivesind 2021). Slike organisasjoner er i norsk sammenheng en egen juridisk kategori i offentlige registre som Enhetsregisteret og Frivillighetsregisteret i Brønnøysundregistrene. Det er samtidig ikke noe krav til slike organisasjoner at de må være registrert noe sted. Offentlige registre gir ikke nødvendigvis uttømmende informasjon om hvor mange frivillige organisasjoner som faktisk finnes. Det stiller seg annerledes for stiftelser, som regnes som en separat kategori, og som har krav til registrering og innrapportering av vedtekter. Selv om det nok er mindre vanlig å innrette aktivitet for barn og unge i en stiftelse, finnes det likevel eksempler på dette.

I tillegg til aktiviteter som drives av frivillige organisasjoner, lag og foreninger, har man også kommunale og kommersielle tilbud. De viktigste typene kommunale tilbud om fritidsaktiviteter for barn og ungdom er åpne møteplasser som fritidsklubber eller aktiviteter innen kultur- og musikkskoler. Selv om aktiviteter på fritidsklubber ikke nødvendigvis er like strukturert som de i regi av et idrettslag eller korps, favnes de som regel av den definisjonen av organiserte fritidsaktiviteter som vi har lagt til grunn innledningsvis. I mange tilfeller fanger slike kommunale tilbud også opp litt andre målgrupper enn frivillige organisasjoner, lag og foreninger. Selv om det ikke er så vanlig, kan både fritidsklubber og kultur- og musikkskoler være drevet i tett samarbeid med eller til og med av frivillige aktører. Kommersielle tilbud favner på sin side svært mange ulike typer aktiviteter. Noen er ustrukturerte, slik som kino, bowling eller svømming, og faller dermed utenfor definisjonen av organiserte fritidsaktiviteter. Andre aktiviteter er imidlertid i grenseland mellom organisert og uorganisert. Et eksempel på dette er trening på treningsstudio, som er utbredt blant ungdom. Selv om det i utgangspunktet er en individuell aktivitet, kan den være uformelt organisert (men ikke voksenstyrt) ved at unge trener sammen, eller mer formelt organisert i form av gruppetrening. Noen private tilbud er mer gjennomorganiserte. Et eksempel på en populær organisert fritidsaktivitet er danseskoler. Andre igjen er av en slik karakter at de like godt kunne ha vært drevet av frivillige, som kommersielle skiskoler eller fotballskoler. Det som i prinsippet skiller, er i slike tilfeller om tilbyderen har fortjenestebasert formål eller ikke, uten at det trenger å ha noen betydning for hvordan barn og unge opplever den konkrete aktiviteten. Riktignok er det selvsagt ikke alltid slik at aktivitetstilbyder har stor fortjeneste på aktiviteten selv om de er private. Det vil derfor være rimelig også å regne slike tilbydere med, så sant andre avgrensninger ikke legges til grunn.

En annen indikator er å se på bredde og variasjon i aktiviteter. I Ungdata-undersøkelsene opererer man, som tidligere nevnt, med noen utvalgte, viktige kategorier av aktiviteter for barn og ungdom. Disse er langt fra uttømmende for alle de tilbud som finnes, og de enkelte kategoriene kan i prinsippet også differensieres i en lang rekke underkategorier. I frivillighetsforskningen brukes for eksempel den såkalte ICNPO-typologien (International Classification of Non-Profit Organizations). Dette er et klassifikasjonsskjema som også brukes i offentlige registre over frivillige organisasjoner. Som vist i tabell 3.1 består denne av 14 hovedkategorier og en rekke underkategorier. Mange av de organiserte fritidsaktivitetene som barn og ungdom deltar i, vil typisk befinne seg i kategorien «Kultur og rekreasjon». Dette omfatter blant annet aktiviteter innenfor musikk, teater og dans, idrett, sport og trim, friluftsliv og speideren. Imidlertid finner

man barne- og ungdomsaktiviteter i regi av organisasjoner innenfor alt fra helse og sosiale tjenester til miljø- og dyrevern og religiøse foreninger. I Norge bruker man også en egen kategori for «Barne- og ungdomsorganisasjoner», som dels gjør det mulig å skille ut organisasjoner, lag og foreninger som har barn og ungdom som målgruppe. Det kan for eksempel være nyttig i bruk av data fra offentlige registre slik som Frivillighetsregisteret, men det er viktig å merke seg at organisasjonene selv velger kategori. Om en forening først og fremst ser på seg selv som et idrettslag, og ikke som en barne- og ungdomsorganisasjon, kan det hende at de velger det første heller enn det andre. Derfor er ikke alle organisasjoner som har aktiviteter for barn og unge, nødvendigvis registrert som barne- og ungdomsorganisasjoner.

Formålet med å differensiere mellom ulike typer av organisasjoner eller aktiviteter på denne måten er å synliggjøre hvilke muligheter barn og unge har for å utfolde seg i organiserte fritidsaktiviteter. I byer vil det kunne være aktiviteter i nær sagt alle kategorier, mens på bygda er det kanskje snakk om noen sentrale typer, som idrett, musikk, dans og religion. Dersom man samler inn informasjon om typer aktiviteter, vil spørsmålet om hvor detaljert informasjon som er nødvendig, som regel være en avveining mellom hva informasjonen skal brukes til, hva det er mulig å få opplysninger om, og kapasiteten og ressursene man har til å samle dem inn. Et for stort detaljnivå kan i mange tilfeller føre til at man får en mindre anvendelig oversikt enn om man bruker en grovere inndeling. Når man skal gjøre kvantitative analyser, er det i tillegg praktisk å basere seg på grovere kategorier fordi det oftere gir et stort nok antall enheter i hver enkelt kategori til at man kan gjøre statistiske analyser. Generelt sett er det likevel en fordel å ha detaljert informasjon så lenge det er praktisk mulig å forenkle denne, for eksempel ved å gå fra detaljerte underkategorier til grovere hovedkategorier.

Tabell 3.1 Oversikt over aktivitetskategorier (ICNPO-typologien)

Kategori	Beskrivelse
Kultur og rekreasjon	
Kunst og kultur	Musikk, teater og dans, kunst, brukskunst og arkitektur, historie, litteratur og språk, museer, samlinger og bibliotek, tidsskrifter og medier, andre kulturelle og kunstneriske aktiviteter
Idrett	Alle typer idrett, sport og trim, også skytterlag, bedriftsidrett og idrett for personer med nedsatt funksjonsevne
Rekreasjon og sosiale foreninger	Friluftsliv og speideren, motor og båtforening, dyreeierklubber, pensjonistlag, studentsamfunn, sosiale klubber (Rotary, Lions etc.), andre hobby- og fritidsaktiviteter
Utdanning og forskning	Barne- og ungdomsskoler, videregående skoler, folkehøgskoler, universitet og høyskoler, yrkesrettet/teknisk utdanning, voksenopplæring og videreutdanning, forskning
Helse	Sykehus, rehabilitering, pleie- og aldershjem, psykiatriske institusjoner, polikliniske helsetjenester, alternativ medisin, redningsarbeid og ambulansetjenester
Sosiale tjenester	Familierådgivning, krisesentre og -telefoner, tjenester for personer med nedsatt funksjonsevne, tjenester for eldre, selvhjelp, materiell hjelp til trengende, barnevern, tiltak for rusmiddelmissbrukere
Natur- og miljøvern	
Bolig- og lokalmiljø	Grendelag, forsamlingshus, huseierforening
Politiske organisasjoner og interesseorganisasjoner	Personer med nedsatt funksjonsevne og syke, kvinnesak, mållag, avhold, etniske minoriteter, rettighets- og støttarbeid for svake og utsatte grupper (innsatte, fattige mv.), kampanjer og lobbyvirksomhet, juridisk bistand, forbrukerorganisasjoner, politiske partier
Legater og fremme av frivillighet	
Internasjonale organisasjoner	Internasjonale vennskaps- og utvekslingsprogrammer, internasjonalt nødhjelps- og bistandsarbeid, menneskerettighets- og fredsarbeid
Tros- og livssynsorganisasjoner	Organisasjoner tilknyttet Den norske kirke, misjon, Protestantisk frikirke, andre religioner, livssynsorganisasjoner
Yrkes-, bransje- og fagforeninger	Arbeidstaker- og arbeidsgiverorganisasjoner, bransje- og nærings-sammenslutninger, produsentkooperativer, elev- og studentorganisasjoner
Barne- og ungdomsorganisasjoner	
Mangfold og inkludering	
Andre	

Faktorer som er av betydning for barn og unges deltakelse i organiserte fritidsaktiviteter

Som omtalt i kapittel 2 finnes det en rekke ulike faktorer som kan fungere som både drivere og barrierer for unges deltakelse i organiserte fritidsaktiviteter. I det følgende skal vi kort se nærmere på flere av disse og hvorfor det kan være viktig å se dem i sammenheng med indikatorer for deltakelse og aktivitet.

Kjønn

Forskning indikerer at det er kjønnsforskjeller i hvilke organiserte fritidsaktiviteter unge er med i: Gutter er i større grad aktive i idrettslag, mens jenter oftere deltar i kulturaktiviteter (som kultur- og musikk-skole og korps, kor og orkester). Man finner også at det er kjønnsforskjeller innenfor noen aktivitetstyper. For eksempel viser Reitlo (2013) at gutter er overrepresentert i fotball og ski og jenter i håndball og turn. Frafallet fra aktiviteter generelt er i tillegg større blant jentene enn blant guttene. På ungdomstrinnet er andelen som deltar i organiserte fritidsaktiviteter, omtrent like stor blant gutter og jenter. På slutten av videregående er guttene i større grad fortsatt med i slike aktiviteter (Bakken 2022). Slike forskjeller kan ha sammenheng med hva barn og unge lærer gjennom oppveksten om manns- og kvinneidealer, og hvilke forestillinger de møter i sine omgivelser om hva gutter og jenter skal gjøre (se for eksempel Persson, Stefansen & Strandbu 2020).

Alder

Hvilke aktiviteter unge deltar i, kan endre seg med alder, og spesielt i ungdomstiden endrer deltakelsen i organiserte fritidsaktiviteter seg. Det kan være flere grunner til det: For det første innebærer ungdomstiden større tidspress enn barndommen gjør. Det stilles større krav til innsats på skolen, i tillegg til at mange ungdommer også har deltidsjobber for å tjene egne penger. Tiden de bruker på skole og arbeid, må samtidig balanseres opp mot tid de bruker med venner og i hjemmet sammen med familien. Det kan gjøre at det blir mindre tid til organiserte fritidsaktiviteter. Om de ikke velges helt bort, gjør tidspresset at ungdom ikke deltar i like mange ulike typer aktiviteter som da de var barn. Dette forsterkes for det andre av endringer i aktiviteten. I noen aktiviteter, og spesielt innenfor idretten, skjer det en eskalering som gjør at det legges opp til og forventes at ungdom tar aktiviteten mer seriøst, vier mer tid og oppmerksomhet til den og legger ned større ressurser i den (Solstad, Sandvik & Sletten 2022). Dette gjør også at det blir vanskeligere å delta på flere aktiviteter om gangen. For noen ungdommer kan en slik eskalering av aktiviteten bli et naturlig tidspunkt

for å hoppe helt av. Det kan for eksempel skyldes at man opplever å ikke ha tid til aktiviteten, at motivasjonen ikke er like sterk, eller at man ikke har det ferdighetsnivået som forventes. Generelt vil det av disse grunnene være viktig å differensiere mellom aktiviteter for barn og unge når man undersøker deltakelsen i organiserte fritidsaktiviteter.

Etnisitet

Det er begrenset kunnskap om hvilken betydning etnisk bakgrunn har for deltakelsen i organiserte fritidsaktiviteter, men mye tyder på at det har noe å si. I studier av ungdoms idrettsdeltakelse finner man at ungdom med ikke-vestlig bakgrunn er underrepresentert i organiserte aktiviteter. Ødegård og Fladmoe (2017) fant for eksempel at forskjellene i idrettsdeltakelsen mellom ungdom i Oslo med og uten innvandrerbakgrunn hadde økt i perioden 2006 til 2015. Forskjellen etter innvandrerbakgrunn ser man spesielt blant jenter, der de med innvandrerbakgrunn har 27 prosentpoeng lavere deltakelse i idrett enn de med norskfødte foreldre. Til sammenligning er forskjellen for guttene ni prosentpoeng (se Ødegård mfl. 2016; Strandbu & Bakken, 2007). Jacobsen mfl. (2021) har undersøkt forskjeller i regelmessig deltakelse i organiserte fritidsaktiviteter blant ungdom etter foreldrenes landbakgrunn. De finner lavere deltakelse blant ungdom med foreldre fra Øst-Europa og Asia sammenlignet med ungdom med foreldre født i Norge, andre vestlige land eller Afrika. De finner også at ungdom med foreldre fra Afrika deltar minst like ofte som ungdom uten innvandrerbakgrunn; de er like aktive innenfor idretten og betraktelig mer aktive i religiøse foreninger og fritidsklubber. Det er også noe som kan tyde på at hvilken betydning etnisk minoritetsbakgrunn har for deltakelse, henger sammen med forskjeller i sosioøkonomisk status. Sammenligner man ungdom som har likt sosioøkonomisk ressursnivå, blir nemlig forskjellene mellom norsk-etniske og ungdom med mange andre landbakgrunner mindre.

Det kan være flere utfordringer med å undersøke hvilken betydning etnisitet har for fritidsdeltakelse. Ett problem er at befolkningsundersøkelser ikke er så godt egnet til å fange opp minoriteters deltakelse, fordi de utgjør en relativt liten gruppe av befolkningen. Det er generelt også utfordringer med å få representative utvalg blant innvandrerbefolkningen, fordi det typisk er de med høy utdanning og lang utdanning som oftere velger å svare, og de med innvandrerbakgrunn har sjeldnere høy utdanning (Eimhjellen 2016). Når det gjelder å måle innvandrerbakgrunn, vil man typisk ta utgangspunkt i landbakgrunn. I Ungdataundersøkelsene er det kun ungdom på videregående skole som har fått spørsmål om hvilke land foreldrene kommer fra. Det spørres da først om mor og far er født i Norge eller ikke. De som har en eller to utenlandsfødte foreldre, får så

spørsmål om hvilket land mor og far er født i (Jacobsen mfl. 2021). Når man stiller spørsmål om unges landbakgrunn, kan det være viktig å vurdere om dette kan oppleves stigmatiserende eller bidrar til å framheve annerledeshet. Det samme gjelder også med tanke på hvor detaljert man bryter ned slike data i analyser.

Sosioøkonomisk status

Fra forskningen vet vi at deltakelsen kan variere etter ressursene i familiene som barn og ungdom vokser opp i (Jacobsen mfl. 2021; Andersen & Bakken 2018; Bakken, Frøyland & Sletten 2016). Ofte bruker man i denne sammenheng sosioøkonomisk status eller ressurser som et samlebegrep for økonomiske, kulturelle og sosiale ressurser i familien. De økonomiske ressursene omfatter for eksempel inntekt, eierskap og formue, kulturelle ressurser handler om utdanning, kunnskap og kompetanse, og sosiale ressurser handler om sosiale nettverk, vennskap og tilknytninger. Barn og ungdom har sannsynligvis begrenset nøyaktig kunnskap om foreldrenes inntekt eller hvilken utdanning de har, og man må derfor tenke gjennom hvordan man henter inn slik informasjon. Dersom man har tilgang på registerbasert data om inntekt, yrke og utdanning, kan det fungere bedre som indikatorer. Det betyr likevel ikke at det ikke er mulig å samle inn slik informasjon gjennom spørreundersøkelser til barn og ungdom.

I Ungdata-undersøkelsene bruker man for eksempel et sett av spørsmål som forsøker å fange inn tre ulike aspekter ved sosioøkonomiske forhold i familien. For å måle foreldrenes utdanning, som er en indikator for kulturelle ressurser, stilles det spørsmål om henholdsvis far og mor har «utdanning på universitet eller høyskole». Til forskjell fra vanlige befolkningsundersøkelser bruker man ikke en inndeling mellom grunnskole, videregående skole, teknisk fagskole og universitet og høyskole (der man ofte også skiller mellom lavere og høyere grad). Et annet spørsmål for å måle kulturelle ressurser er å stille spørsmål om hvor mange bøker man har i hjemmet. I Ungdata-undersøkelsen skiller man mellom «ingen bøker», «inntil 100 bøker», «mellom 100 og 500 bøker» og «mer enn 1000 bøker». Dette er et vanlig mål fra sosiologisk klasseforskning (Bakken, Frøyland & Sletten 2016). Når det gjelder økonomiske ressurser, er det nærliggende å stille spørsmål om inntekt og yrke. Siden barn og ungdom ikke kan forutsettes å ha full kjennskap til dette, brukes i stedet et mål på familiens velstandsnivå (Family Affluence Scale eller FAS) (Currie, Molcho, Boyce, Holstein, Torsheim & Richter 2008). Dette målet består av fire spørsmål: «Har familien din bil?», «Har du eget soverom?», «Hvor mange ganger har du reist et sted på ferie med familien din i løpet av det siste året?» og «Hvor mange datamaskiner eller nettbrett har familien din?». Svaralternativene kodes med

verdi mellom 0 og 3, slik at det er mulig å slå spørsmålene sammen for å få en samlet gjennomsnittsverdi som sier noe om velstands nivået i familien (Bakken, Frøyland & Sletten 2016). Disse spørsmålene brukes også overfor barn på mellomtrinnet i det som heter Ungdata junior.

Ferdigheter, interesse og motivasjon

Interesse er en viktig faktor bak barn og ungdoms deltakelse i organiserte fritidsaktiviteter. Selv om det i utgangspunktet kan virke innlysende, er det ikke alltid så selvsagt at de begynner i en aktivitet utelukkende fordi de har interesse for den. Hva venner driver med eller foreldre oppmuntrer unge til å gjøre, spiller også inn. Interesse ses i motivasjonsteorier imidlertid som svært viktig for at ungdommer utvikler mestringsfølelse i aktiviteten og tro på egne evner (Ryan & Deci 2000; Eccles, 1992). Andre motiver for å delta, da for ungdommer, kan også være at aktiviteten gir muligheter for å utvikle ferdigheter som kan være relevante og nyttige i skolen, i arbeidslivet og i andre sammenhenger. Slike ytre motivasjoner kan samtidig utvikle seg til mer indre motivasjoner over tid (Pearce & Larson 2006). Det at man utvikler ferdighet gjennom aktiviteten, kan i seg selv være en motivasjonsfaktor (Mahoney, Vandell, Simpkins & Zarrett 2009). Studier viser dessuten at ungdom som deltar i organiserte fritidsaktiviteter, har bedre skolekarakterer enn dem som ikke deltar. Det kan på den ene siden tenkes at unge som gjør det godt på skolen, også har større motivasjon og tro på egne ferdigheter, slik at de også har større sannsynlighet for å begynne med organiserte fritidsaktiviteter. På den andre siden kan man se for seg at det å delta i slike aktiviteter har betydning for prestasjoner i skolen og på andre arenaer gjennom at man får en positiv selvfølelse og opplever mestring. En studie finner for eksempel positiv sammenheng mellom idrettsdeltakelse og skoleprestasjoner for ungdom som bruker mye tid på idrettsaktiviteter (Bakken, Frøyland & Sletten 2016; Bohnert, Fredricks & Randall 2010).

Jevnaldrende og voksne

Forskningen peker også på at relasjoner til jevnaldrende kan ha mye å si både for hvorvidt barn og ungdom begynner i organiserte fritidsaktiviteter, og for hvilke typer aktiviteter de deltar i (Mahoney mfl. 2009). Noe kan også tyde på at unge som har flere venner, har høyere sannsynlighet for å delta i ulike typer aktiviteter (Simpkins, Eccles & Becnel 2008). Noen indikatorer for å måle slike relasjoner er blant annet spørsmål som «har du minst én venn som du kan stole på og betro deg til om alt mulig?» (det vil si om man har en fortrolig venn), «har du noen å være sammen med på fritiden?» og «har du noen å være sammen med i friminuttene på skolen?» (Bakken 2021). Hvor mange ganger unge er

sammen med vennene sine, for eksempel i løpet av den siste uken, og i ulike kontekster, kan også ha sammenheng med fritidsdeltakelsen. Foreldre er også viktige. I forskningen pekes det på at foreldreatferd i form av oppmuntring kan være viktig for at barn og ungdom begynner i og opprettholder deltakelse i organiserte fritidsaktiviteter (Eccles 1992). Noe kan imidlertid tyde på at slike praksiser preges av sosiale forskjeller. Studier viser for eksempel at foreldre med høyere utdanning er aktive i foreningslivet, samtidig som vi vet at deltakelse i organiserte aktiviteter ofte går i arv (Samdal, Mathisen, Torsheim, Diseth, Fismen, Larsen, Wold & Årdal 2016). Foreldre som er aktive eller har vært med i frivillige aktiviteter, vet mer om hvordan det foregår, og har potensielt bedre forutsetninger for å støtte opp om barnas deltakelse (Jacobsen mfl. 2021). Lareau (2003) argumenterer også for at foreldrepraksiser varierer med sosial bakgrunn. Foreldre fra høyere sosiale lag utøver oftere såkalt «intensiv foredling» (concerted cultivation), hvor målet er å hjelpe barna med å nå sitt potensial som mennesker. Foreldre fra lavere sosiale lag har derimot oftere en praksis som hun kaller «naturlig utvikling» (natural growth), der frilek uten overvåking fra foreldrene eller andre voksne i større grad vektlegges. Det er ikke slik at en praksis er bedre enn den andre, men deltakelse i organiserte fritidsaktiviteter er sannsynligvis mer vanlig i «intensiv foredling»-praksiser.

Aktivitetskontekst og kostnader

Deltakelse kan variere etter innholdet i aktiviteten. Et viktig skille går mellom aktiviteter som er konkurranse- eller prestasjonsbaserte, og dem som har en mer sosial orientering. I aktiviteter med en sterk prestasjonsorientering, som man først og fremst finner i idretten, blir det som regel lagt stor vekt på ferdighetsnivå. Det kan innebære at de som ikke når opp, melder seg ut. Aktiviteter med en mer sosial orientering favner bredere, men gir ikke nødvendigvis deltakerne samme rom for å dyrke ferdigheter og oppleve mestring. Forskjeller i deltakelse på tvers av aktivitetskontekster kan slik sett handle om i hvilken grad det er en «match» mellom de behovene unge har, og det som tilbys i aktiviteten (Erdvik & Ervik 2022; Stenling & Fahlén 2016). Det betyr også at frafall fra aktivitet noen ganger handler om at man ikke evner å tilpasse den til de behovene unge har. Et viktig poeng er derfor at det ikke bare handler om hvilke ferdigheter barn og ungdom besitter, men også evnen de voksne som driver aktiviteten, har til å forstå hva de unge ønsker seg, og hvilke premisser aktiviteten bør ha (Mahoney, Vandell, Simpkins & Zarrett 2009). Andre aspekter ved aktiviteten, som relasjoner til voksenpersoner og læring, påvirker også deltakernes interesse for aktiviteten (Pearce & Larson 2006).

Et viktig aspekt ved aktivitetskonteksten er kostnader. Det er flere ulike kostnader forbundet med deltakelse i organiserte fritidsaktiviteter. For det første er det ofte en «inngangsbillett» for å delta i aktiviteten, i form av medlemskontingent og deltakeravgifter. Medlemskap gir deltakerne rett til å delta og en stemme i organiseringen av aktiviteten, men også en plikt til å rette seg etter reglene for denne. Både kontingent og avgifter er samtidig en betaling som direkte finansierer driften av aktiviteten. De bestemmes av den enkelte organisasjonen, foreningen eller laget. I idrettsaktiviteter er det i tillegg ofte krav til at man også betaler lisens i forbindelse med konkurranser og stevner. Denne bestemmes av det sentrale forbundet, og ikke av den enkelte organisasjon. Lisensen omfatter normalt også forsikring for deltakere, funksjonærer og arrangementene, dersom skader eller uhell skulle oppstå. Den går samtidig også til å dekke utgifter til arrangementene og gir inntekt til driften av forbundet. Videre følger det kostnader til nødvendig utstyr for å kunne drive med aktiviteten, som fotballsko eller instrumenter. Selv om lag og foreninger kan stille med noe, må foreldre også bekoste utstyr som sko, lagdrakter, instrumenter og lignende. Noe utstyr kan det være nødvendig å bytte ut over tid fordi det blir slitt, eller fordi barna vokser ut av det. Til sist kan det være kostnader forbundet med transport og reiser til og fra aktiviteter, konkurranser og stevner. Det trenger ikke bare å være konkrete kostnader til buss, fly eller lignende, men også mindre synlige kostnader som ligger i at foreldre for eksempel kjører barn og unge til aktivitetene.

Det er to sentrale tilnærminger til å måle kostnadene for aktiviteten: På den ene siden kan man spørre organisasjoner hvor store kostnadene i gjennomsnitt er for deltakere i aktiviteten, og hvordan de fordeler seg på de ulike kostnadstypene. På den andre siden kan man spørre hvor mye penger foresatte bruker på aktiviteter til egne barn, og hvor mye hver kostnadstype utgjør. Begge målemetoder har fordeler og ulemper. Tilbyderne sitter på konkret informasjon om kontingenter, avgifter og lignende for ulike aldersgrupper. Selv om de også kan gi informasjon om kostnader til utstyr, blir denne informasjonen antakelig ikke like presis som om man spør foresatte. Å spørre foresatte kan til gjengjeld være mer krevende å gjennomføre rent metodisk. Dersom de har flere barn i ulike aldre, fordrer det også at de differensierer kostnadene for disse, noe som kan være mye å kreve i en undersøkelse.

Lokalsamfunnskontekst

Lokalmiljøet er en viktig kontekst for ungdomsutvikling, som både direkte og indirekte kan ha betydning for ungdoms tilpasning, inkludert deres deltakelse i ulike fritidsaktiviteter. Trekk ved det lokale miljøet, for eksempel graden av

deprivasjon og trygghet, kan ha betydning. For eksempel viser internasjonal forskning at det å vokse opp i nabolag som anses som utrygge, kan ha en negativ sammenheng med deltakelse i organiserte fritidsaktiviteter (Furstenberg mfl.; 2000; Shann 2001). Omvendt vil det å vokse opp i omgivelser som er trygge og gir større utfoldelsesmuligheter, også innebære større deltakelse i slike aktiviteter. Samtidig kan det være slik at lokalmiljø med levekårsutfordringer i større grad også er gjenstand for offentlige tiltak, slik at man ikke nødvendigvis finner en direkte sammenheng av denne typen. Når man skal kartlegge barn og ungdoms deltakelse, kan det i alle tilfeller være viktig å ta i betraktning sosio-demografiske forskjeller og levekårsutfordringer. Et eksempel på et slikt mål kan være andel barn og unge som vokser opp i lavinntektshusholdninger.

Hvordan best måle effekter av inkluderingstiltak?

Når det gjelder å undersøke effekter av tiltak for å legge til rette for eller fremme barn og ungdoms deltakelse i organiserte fritidsaktiviteter, er endring et viktig stikkord. En indikator på effekter av tiltak kan for eksempel være om andelen unge som er med i organiserte fritidsaktiviteter, øker, synker eller forblir uendret over tid. Andre indikatorer kan være om hyppigheten i eller varigheten av deltakelsen endrer seg, eller om engasjementet blir større eller mindre. En grunnleggende forutsetning for å vurdere effekten av et tiltak er at man har data på de aktuelle indikatorene både før tiltak innføres, og etter at det er innført. Dette kommer vi nærmere inn på i neste kapittel, der vi blant annet presenterer metoder, datakilder og analyseteknikker for å følge med på implementeringen av inkluderingstiltak i organiserte fritidsaktiviteter. Det kan også være relevant å se på endringer i fritidstilbudet og aktivitetskonteksten. Økonomiske tiltak som fritidskort eller opplevelses- og aktivitetskort, eller drifts- og aktivitetstilskudd, kan for eksempel føre til at det blir opprettet nye aktiviteter, fordi kostnadene (eller behovet for å innhente finansiering) blir mindre. En forventning vil da være at antallet aktiviteter eller bredden i aktiviteter øker, forutsatt at eksisterende aktiviteter ikke monopoliserer deltakelsen eller tilskuddene. Hvis det for eksempel er slik at et fritidskort først og fremst brukes for å betale for deltakelse i eksisterende aktiviteter, vil det ikke nødvendigvis ha noen slik effekt. Til gjengjeld kan det ha noe å si for kvaliteten, innholdet og kostnadene i de aktivitetene som finnes. Dette kan derfor også være relevante faktorer å undersøke endring i.

Oppsummering

Dette kapitlet har presentert indikatorer for å måle barn og unges deltakelse i organiserte fritidsaktiviteter, barrierer for deltakelse og effekter av tiltak. Kapitlet har dekket de viktigste indikatorene som er benyttet i norsk og internasjonal forskning. Målene kan ses i sammenheng med de metoder og analyse-tilnærminger som introduseres i de påfølgende kapitlene.

I måling av barn og unges deltakelse har vi pekt på fire sett av indikatorer: bredde, hyppighet, varighet og engasjement. Disse indikatorene dekker alt fra mangfoldet av aktiviteter til intensiteten i unges deltakelse. Indikatorene kan operasjonaliseres på ulike måter, men i kapitlet har vi særlig vist til eksempler fra Ungdata-undersøkelsene. Dette er den fremste undersøkelsen av barn og unges liv i Norge, og den gjennomføres i mange kommuner. Videre har vi også pekt på flere indikatorer som omfang og bredde i aktivitetstilbudet. I Norge har vi Frivillighetsregisteret, som gir viktig informasjon om antall og typer frivillige organisasjoner, også dem som tilbyr aktiviteter for barn og unge.

Hvilke indikatorer som er mest fornuftig å bruke, avhenger av hva formålet er, hva som er praktisk, og hva man har kapasitet til å måle eller skaffe informasjon om. Et viktig moment når man skal bruke indikatorer for deltakelse og aktiviteter for å vurdere effekten av et tiltak, er i tillegg at man har data både før og etter at tiltaket innføres. Det er derfor sentralt å planlegge for dette før man iverksetter tiltaket.

Det er en rekke faktorer som kan settes i sammenheng med indikatorene for barn og unges deltakelse. De som vi har trukket fram, er kjønn, alder, etnisitet, sosioøkonomisk status, ferdigheter, interesse og motivasjon, og jevnaldrende og foreldre. I tillegg har vi også framhevet viktigheten av å ta i betraktning konteksten som aktivitetene foregår i, og kostnadene ved dem, samt lokalsamfunns-konteksten. Dersom man skal sette i gang et konkret tiltak rettet inn mot barn og unges deltakelse i organiserte fritidsaktiviteter, kan det være lurt å tenke gjennom hvordan tiltaket vil virke etter disse faktorene – og ikke minst hvordan man ser for seg å måle dem i oppfølgingen av tiltaket. De påfølgende kapitlene redegjør for metoder og tilnærminger for å gjøre nettopp det.

4 Metoder, design og datakilder

I denne delen vil vi først presentere ulike metoder som kan brukes til å forske på og evaluere inkluderingstiltak. Her er det en rekke ulike tilnærminger som kan være aktuelle ettersom fokus for forskningen eller evalueringen kan være veldig forskjellig. Man kan være interessert i kvaliteten på implementeringen av et tiltak, eller man kan være ute etter å måle effekten av tiltaket. Man kan være mer opptatt av subjektive aspekter som opplevelse i forbindelse med et tiltak, eller man kan være opptatt av mer objektive aspekter som hvor mange som har begynt å delta på grunn av et tiltak. Enten om man har tenkt å gjennomføre undersøkelsen selv, eller om man skal bestille forskning fra andre instanser, kan det være nyttig med noe grunnleggende informasjon om relevante metoder som kan brukes i ulike former for forskning og evaluering på feltet. Kapitlet vil gi noen ideer til hvordan man kan gå fram, og hva man praktisk bør ta stilling til.

I tillegg vil kapitlet gå inn på de ulike datakildene som initiativtakere, enten det er kommuner eller andre aktører, kan bruke for å kartlegge den eksisterende situasjonen i den aktuelle konteksten, enten det er en kommune, en bydel eller en delbydel. Vi tar også for oss mulige datakilder for å måle ulike effekter av tiltakene. I tillegg skal vi i en siste del ta for oss forskningsetiske utfordringer knyttet til utnyttelse av ulike datakilder.

Til sist går vi inn på ulike analysetilnærminger. Her ser vi på hvordan inkluderingstiltak har blitt studert og evaluert i tidligere forskning. Deretter går vi inn på framgangsmåter for å måle inkludering av barn og unge i organiserte fritidsaktiviteter generelt og i tilknytning til konkrete offentlig finansierte inkluderingstiltak. Med dette gir vi eksempler fra litteraturen om tiltak. Det er ikke en gjennomgang av all relevant litteratur eller alle slags tiltak.

Metoder for datainnsamling

Ulike forskningsmetoder kan anvendes når man søker å evaluere implementering og måle effekt av ulike inkluderingstiltak. I det følgende gir vi en kort oversikt over ulike måter å samle inn data på. Disse måtene gir ulike typer data, som igjen innebærer at man kan bruke ulike metodiske innfallsvinkler og analyse-teknikker.

Spørreundersøkelser

I forbindelse med inkluderingstiltak kan spørreundersøkelser egne seg godt til å kartlegge blant annet

- generelle objektive mønstre i en angitt populasjon (ungdom, trenere, foreldre og lignende)
- deltakelse (frekvens/intensitet, bredde/type)
- kostnader (økonomiske, tidsmessige)
- erfaringer, kunnskap og holdninger knyttet til fritidsdeltakelse eller implementering av inkluderingstiltak
- sammenheng mellom to eller flere variabler (for eksempel klassebakgrunn og deltakelse, innvandrerbakgrunn og type fritidsaktivitet, og så videre)

I samfunnsvitenskapene er spørreundersøkelser, eller såkalte surveyer, en standardmetode. Man velger seg ut en populasjon som undersøkelsene skal kunne si noe om. Den kan utgjøres av alt fra hele befolkningen til mindre grupper. I forbindelse med inkluderingsaktiviteter kan aktuelle populasjoner være ungdom i en kommune, barn som deltar i organiserte fritidsaktiviteter, personer som iverksetter eller leder fritidsaktiviteter, eller foreldre med lav inntekt som har barn som deltar i fritidsaktiviteter. Det er flere styrker ved spørreundersøkelser som metode. Det er en svært velegnet måte å kartlegge generelle trekk i den aktuelle populasjonen på. Man kan, ut fra analyser av et mindre tilfeldig utvalg, undersøke fordelinger og sammenhenger, og trekke slutninger om disse for hele populasjonen. Et kritisk forhold med spørreundersøkelser er derfor hvordan man praktisk skal gå fram for å samle inn svar fra den aktuelle populasjonen. Man kan for eksempel bruke nettbaserte tjenester som «Questback» eller tilsvarende. Disse kan man invitere respondenter til på ulike måter. Det kan være ved bruk av foreliggende oversikter med e-postadresser og telefonnumre, eller man kan bruke sosiale medier.

Én utfordring knyttet til dette er at en god undersøkelse bør ha en klart definert populasjon som man trekker et tilfeldig utvalg fra. Man er avhengig av dette fordi man sjelden kan regne med å samle inn svar fra hele populasjonen. Men for å vite i hvilken grad man faktisk når en tilfeldig del av populasjonen, og at datamaterialet dermed kan regnes som representativt, må man gjøre flere grep og vurderinger. En styrke vil være å få en høy svarprosent. Får man dette, kan skjevfordelinger – altså at man bare får inn svar fra spesifikke grupper i populasjonen – være mindre problematisk. Her kreves ofte en innsats med å oppfordre respondentene til å svare på undersøkelsene. Et annet viktig moment er at man må stille spørsmål på en måte som er forståelig for respondentene, og at man formulerer disse på måter som fanger inn det fenomenet man vil si noe om, og

som ikke bidrar til å prege svarene til respondentene. Man må altså operasjonalisere de variablene man vil si noe om. Dersom man vil si noe om respondentenes alder, kan man for eksempel ha åpne felter der informantene fyller inn alder. Man kan også bruke ordinale skalaer der informantene krysser av for ulike intervaller: 10–12 år, 13–15 år, 16–18 år, og så videre. Slike operasjonaliseringsvalg får konsekvenser for hvor detaljerte analyser man kan gjøre. Dersom man er interessert i ulike typer aktiviteter, må man tenke gjennom hvordan man utformer svaralternativene. Ønsker man å vite noe om hvor mye tid ungdom bruker, eller hvor ofte de deltar, er det mange ulike måter å utforme spørsmålene på. Et godt alternativ i denne sammenheng er å bruke det vi kaller etablerte instrumenter, altså spørsmål og svaralternativer som har blitt brukt, og slik sett validert, i andre undersøkelser. En ytterlig fordel med dette er at man også lettere kan sammenligne resultatene på tvers av surveyer.

Spørreundersøkelser har den styrken at man i prinsippet kan måle svært mange ulike fenomener, og at man kan stille spørsmål om svært mange faktorer som er relevante i forbindelse med inkluderingstiltakene: Kjenner de til ordningen, har ordningen i seg selv noe å si for deltakelsen, og hva mener respondentene at ulike ressurser og kostnader har å si for om man bruker ulike ordninger? Generelt kan man si at spørreundersøkelser egner seg til å samle inn mer objektive data som favner i bredden, men egner seg mindre til å kartlegge mer inngående informasjon om subjektive erfaringer.

Intervjuundersøkelser

Kvalitative intervjuer kan blant annet egne seg til

- kartlegging av subjektive erfaringer, opplevelser og selvforståelse
- å frambringe inngående og dypere innsikter
- mindre utvalg av informanter

En annen vanlig framgangsmåte er kvalitative intervjuer, der de som gjennomfører undersøkelsen, gjennomfører intervjuene i fysiske møter, over digitale plattformer eller over telefon. Kvalitative intervjuer kan rettes mot spesifikke deler av det en regner for populasjonen av undersøkelsen. Det kan være aktive eller inaktive ungdommer, trenere eller foresatte. En fordel med slike metoder er at man kan få bedre og mer innholdsrike beskrivelser fra informantene sammenlignet med mer generelle svar som man for eksempel kan samle inn i spørreundersøkelser. Intervjuene kan også legges opp på en mer ustrukturert eller semistrukturert måte, slik at informasjonen som framkommer, er mer dynamisk og ikke så styrt av forskernes teoretiske forforståelser eller fordommer. Det er

likevel flere utfordringer knyttet til denne typen kvalitative undersøkelsesopplegg. Én ting er at de er ressurskrevende å samle inn. Dybdeintervju tar ofte lang tid, og det kan være krevende å få tak i informanter. En annen utfordring er at det er ressurskrevende å analysere slike innholdsrike intervjuer. Det er vanlig å transkribere lydopptak, og det tar mye tid. Man må også finne gode framgangsmåter for å analysere dataene, som kan innebære å kategorisere tematikk og å avdekke mønstre i datamaterialet. En siste begrensning er at denne typen kvalitative framgangsmåter ikke er like egnet til å generalisere til populasjonen, ettersom utvalgene nødvendigvis må være mye mindre enn i spørreundersøkelser. Likevel kan informasjonen som har kommet fram, ha stor overføringsverdi. Det kan være gode argumenter for å anta at det man kan si om en mindre gruppe ungdom eller trenere, kan ha gyldighet for andre i samme situasjon.

Tids- og erfaringsdagbøker

Tids- og erfaringsdagbøker kan være godt egnet til å

- få innsikt i involvertes (for eksempel barn og unges, treneres eller foreldres) opplevelser knyttet til inkluderingstiltak

En alternativ kvalitativ datainnsamlingsteknikk er at man ber et mindre utvalg om å føre ned deres erfaringer i løpet av et spesifikt tidsrom. Denne typen data analyseres gjerne på samme måte som kvalitative intervjuer. Man kan for eksempel gjøre innholdsanalyser eller tematiske analyser. En annen analyse-teknikk for denne typen data er narrativ analyse: at man får fram sentrale elementer i informantenes fortellinger om ulike sosiale prosesser og fenomener. Det kan for eksempel være hvordan man opplever og erfarer det å være med i et inkluderingstiltak. Denne typen datainnsamlingsteknikker kan også gjøres digitalt ved at informantene fortløpende noterer eller rapporterer om ting som har med fritidsdeltakelse eller et spesifikt tiltak å gjøre.

Digital sampling

Å hente data fra ulike nettsteder kan brukes for å

- få innblikk i tjenestetilbud
- få inntrykk av erfaringer og synspunkter til barn og unge

En annen teknikk for å undersøke omfang av aktivitetstilbud, eller for å få tak i erfaringer knyttet til fritidsaktiviteter, kan være å basere seg på nettbasert informasjon.

En måte å samle inn data fra nettsteder på er manuelt å trekke ut den informasjonen fra sidene som er aktuell for en gitt undersøkelse. Hva man skal trekke ut, avhenger av hva man vil undersøke og kartlegge. Vil man skaffe oversikter over aktivitetstilbudet, kan man selvsagt forsøke å hente inn all informasjon om arrangementer som er tilgjengelig. Dersom siktemålet med undersøkelsen er å se på tilbakemeldinger eller synspunkter på ulike ordninger, må man tenke gjennom at det uttrekket av data skal sørge for å fange inn hele bredden i slike synspunkter. Det er viktig å være klar over at de som eventuelt ytrer seg på diskusjonsfora eller sosiale medier, ikke nødvendigvis er representative for hele populasjonen.

En etter hvert vanlig måte å hente ut statistikk eller informasjon fra flere nettsteder på er såkalt web-scraping. Dette innebærer at man ved hjelp av ulike dataprogrammer kan hente ulik informasjon fra nettsteder. Siktemålet kan være å si noe om det totale aktivitetstilbudet. Ettersom tilbudet trolig endrer seg over tid, vil det være nyttig å hente informasjon fra nettsider over en tidsperiode eller kontinuerlig. Da kan manuelle framgangsmåter være tidkrevende. Det finnes mange typer programvare som kan benyttes til web-scraping. Flere løsninger er tilgjengelige online. Andre krever installasjon av egne programmer. Statistikkprogrammer kan benyttes for å lage egne tilpassede syntakser, for eksempel Stata eller R Statistics. En annen mulighet er å utvikle programmet selv. Her kan man for eksempel bruke programmeringsspråk som Python, der det ligger mye kode ute på nett som man kan ta utgangspunkt i.

Datamaterialet som samles inn på denne måten, kan være av forskjellig karakter og kan analyseres med ulike metoder. Består datamaterialet av utsagn, omtaler og mye tekst, er det nærliggende å anvende kvalitative analyseteknikker, mens der det er tall eller fenomener som skal tallfestes, er det mer nærliggende å tenke på kvantitative metoder.

Registerbaserte data

Registerbaserte data kan tenkes å brukes på flere måter. Blant annet til å

- samle inn informasjon om den konteksten som tiltak skal implementeres i (befolkningssammensetning, tilbudsstruktur, kommuneøkonomi, tilskudd)
- skaffe oversikt over deltakelse og bruk via registreringer som gjøres av administrativt personell som setter i verk tiltak

Registerbaserte data er som regel kvantitative data som registreres fortløpende av aktører innenfor ulike temaområder. Ofte er dette data som rapporteres inn til

myndighetene av aktører som kommuner, andre offentlige etater, skoler, arbeidsgivere, organisasjoner og andre institusjoner. Registerdata foreligger om en rekke temaer som befolkning, arbeidsliv, trygdeytelser, offentlige utgifter, utdanning og helse. Denne typen data kan brukes på samme måte som man bruker data fra spørreundersøkelser. En stor fordel med disse er at de som regel gir fullstendig og detaljert informasjon om enkelte variabler knyttet til implementering og bruk av tiltak. En vanlig ulempe med registre er at informasjonen, selv om den kan være detaljert om spesifikke variabler (som utbetalingsbeløp, antall aktivitetsguider eller lignende), ikke alltid kan kobles til annen type relevant informasjon, som bakgrunnsvariabler (for eksempel informasjon om foreldre eller innvandrerbakgrunn).

Personvern og forskningsetiske hensyn

Alle framgangsmåtene for datainnsamling som er nevnt forut, krever ulike forskningsetiske avveininger og tiltak. Det er også flere etiske hensyn som gjelder for samtlige framgangsmåter. Overordnet bør alle samfunnsfaglige undersøkelser følge de nasjonale forskningsetiske retningslinjene (NESH, 2021), som er spesifisert av «Den nasjonale forskningsetiske komité for samfunnsvitenskap og humaniora», NESH. Retningslinjene omfatter vurderinger som bør gjøres i forskerfellesskapet av hensyn til personer, av hensyn til grupper og institusjoner, av hensyn til oppdragsgivere, finansierer og samarbeidspartnere, og i forbindelse med forskningsformidling. Retningslinjene er informative og skal sikre at ingen behandles urettferdig i forbindelse med forskningen. I tillegg kan det å aktivt forholde seg til etiske problemstillinger bedre kvaliteten på de forskningsprosjektene som bestilles, eller som gjøres på egen hånd.

Her skal vi ikke gå inn på alle etiske problemstillinger, men vi vil trekke fram noen eksempler på viktige prinsipper. Et hovedprinsipp som NESH legger fram, er at forskere har ansvar overfor forskningsdeltakerne. Det er en grunnleggende praksis at man skal ivareta deltakernes menneskeverd og ta hensyn til deres personlige integritet, sikkerhet og velferd. I forbindelse med alle former for datainnsamlinger er hovedregelen at respondentene gir informert samtykke til å delta i forskningen. Det bør informeres om hva forskningen går ut på, og hva deltakelse innebærer. Deltakelsen skal være frivillig og ikke innebære noen form for press. I forbindelse med undersøkelser blant barn og unge er det noen spesifikke problemstillinger som oppstår. Det er særlig viktig å informere på en måte som gjør at barn forstår hva de er med på. Det kan være en utfordring. En hovedregel her er at man må hente inn samtykke både fra foreldrene og fra barna selv, selv om dette kan fravikes i enkelte tilfeller. I undersøkelser er det også vanlig å love anonymitet for deltakerne. Er deltakerne forespeilet dette, er det svært viktig å overholde dette løftet.

Et annet ufravikelig prinsipp i forskning er den såkalte sannhetsnormen. Forskningens kvalitet og pålitelighet innebærer at den er sannhetssøkende, at den har en sannhetsforpliktelse, og at den søker å være redelig og ærlig. Det er også et sett med normer som sorterer under metodologiske normer. Her er idealene saklighet, klarhet, etterrettelighet og etterprøvnbarhet. Man har også et sett med institusjonelle normer. Disse skal sikre at forskningen er åpen, kollektiv, uavhengig og kritisk.

En annen ressurs i forbindelse med alle undersøkelser er Norsk senter for forskningsdata, NSD, som fra 2022 inngår som del av forvaltningsorganet Sikt – Kunnskapssektorens tjenesteleverandør. Ved hjelp av NSD/Sikt kan man blant annet få råd om håndtering av data og personvern i forskning. Blant annet kan man finne informasjon om et prosjekt er meldepliktig, og hva det innebærer av forpliktelser, eller om prosjektet kan betraktes som anonymt. Via NSDs/Sikts nettsider kan man fylle ut meldeskjema hvis det er nødvendig.

Skal man gjennomføre *spørreundersøkelser*, er det mange etiske vurderinger som må gjøres. Mange av de nevnte generelle føringene gjelder her. Deltakelse skal være frivillig, informert og ikke på noe vis medføre ulemper for respondentene. Blant annet er det viktig å vurdere om undersøkelsen er helt anonym, eller om den vil frambringe personopplysninger og slik sett utløse meldeplikt. En undersøkelse betraktes ifølge NSD/Sikt som anonym dersom det ikke er mulig å identifisere enkeltpersoner på noe tidspunkt av datainnsamlingen (NSD 2022). Her må man også ta stilling til om det kan være mulig å indirekte identifisere personer i datamaterialet. Dette kan være tilfellet når opplysninger, for eksempel kjønn, alder og landbakgrunn, krysses. Spørreskjema kan finnes i papirform uten noen registrering av navn eller indirekte identifiserende opplysninger. Dersom man bruker digitale løsninger, må ikke respondentenes e-post- eller IP-adresser kunne kobles til besvarelsene. Her presiserer NSD/Sikt at «De fleste nettbaserte spørreskjema innebærer registrering av epost-/IP-adresse, og behandlingen vil da måtte meldes, selv om eventuelt bare tjenesteleverandøren har tilgang til disse opplysningene».

En mulig framgangsmåte som kan være særlig aktuell for flere inkluderings-tiltak, er at man gjennomfører en spørreundersøkelse når familier tar del i et gitt tiltak. For eksempel kan det være å registrere enkle kjennetegn ved familien, barna eller ungdommene som mottar tildelinger eller utbetalinger av kupongløsninger eller utstyrsordninger. Det kan for eksempel gjelde opplysninger om familiens inntekts- og utdanningsnivå, antall barn i familien, landbakgrunn, innvandringsgrunn, botid i Norge og barnets alder. En slik framgangsmåte vil være meldepliktig til NSD/Sikt dersom det på noe vis registreres person-

identifiserende opplysninger som kan kobles til spørreskjemaene. Når man skal gjennomføre denne typen undersøkelsesopplegg, er det derfor viktig å gjennomgå hvilken informasjon som lagres i forbindelse med datainnsamlingen.

For *kvalitative intervjuundersøkelser*, samt *tids- og erfaringsdagbøker*, kan det oppstå noen spesifikke etiske problemstillinger. Barn og unge har i løpet av de siste tiårene i stadig større grad blitt anerkjent som kompetente, sosiale aktører, og betydningen av å lytte til barns synspunkter har blitt sterkere vektlagt (jf. for eksempel FNs barnekonvensjon artikkel 12). Samtidig reiser forskning på barn og unge særskilte etiske problemstillinger. Det er blant annet ikke gitt at barn har kompetanse til å samtykke til deltakelse i slike undersøkelser. Juridisk har barn i prinsippet ikke slik kompetanse før de er myndige, slik at foresatte må samtykke og barn og unge deretter gi sin tilslutning til å delta. Dette forutsetter som i annen forskning at samtykket er informert, at man har muligheten til å være anonym, og at data behandles konfidensielt. Det er imidlertid også andre avveininger ved forskning på barn og unge. Et forhold er for eksempel hvorvidt barn og unge forstår hva datainnsamlingen går ut på, og hva formålet med den er. Dette henger igjen sammen med barn og unges kognitive utvikling, der tenårene ofte ses som et vannskille. Det er også et rettighetsspørsmål, i den forstand at barns synspunkter må tas hensyn til i tråd med deres alder og modenhet. Barn kan også være en sårbar gruppe, særlig hvis man tar for seg særlige målgrupper, som barn i lavinntektshusholdninger. Det stilles derfor særskilte krav til varsomhet rundt hvordan man forholder seg som intervjuer til barn og unge i en intervjusituasjon, eller når man samler inn og analyserer informasjon som er samlet inn gjennom tids- og erfaringsdagbøker (NESH 2021).

For *digital sampling* (web scraping) reiser det seg noen særlige utfordringer. En god ressurs i så måte er NESHs veileder for internettforskning (NESH 2021). Her pekes det på at forskningsetikken som gjelder for forskning generelt, også gjelder for internettbaserte data. Et grunnleggende etisk prinsipp er at man i forskningen, også den som bruker internettkilder, skal ivareta menneskers integritet og verdighet. NESH peker videre på fire særlig viktige faktorer i internettforskning: *ytringens offentlighet, informasjonens sensitivitet, de berørtes sårbarhet og forskningens interaksjon og konsekvenser*.

I noen tilfeller er det likevel nokså fritt fram for datainnsamling. Organisasjoners og etaters opplysninger som ligger ute på nett, kan betraktes som offentlig informasjon som er svært lite sensitiv. Dette kan mer eller mindre fritt brukes i forskningsammenheng. Datamateriale fra sosiale medier eller diskusjonsfora kan ikke uten videre betraktes som offentlig informasjon, selv om det ligger åpent tilgjengelig på nett. Noen grupper, som barn og unge, har særlig krav på vern og beskyttelse.

I slike tilfeller må man vurdere det foreliggende datamaterialet. Hvis informasjon fra privatpersoner skal brukes til å lage data om arrangementer eller aktiviteter uten å knytte informasjonen til personopplysninger, er det kanskje ikke problematisk. Hvis man derimot ønsker å bruke utsagn fra personer eller forsøke å kartlegge deres ytringer eller handlinger, kreves det at informantene informeres. Dersom det er personsensitive opplysninger, må man innhente samtykke.

Når det gjelder *registerbaserte data*, finnes det ulike kilder til dette. Registerdata som er samlet inn og tilrettelagt av Statistisk sentralbyrå (SSB), er i stor grad anonymisert og aggregert på en måte som gjør at datamaterialet som finnes på SSBs nettsider eller i deres tjenester som mikrodata mer eller mindre kan brukes fritt. Dersom man bestiller registerdata fra SSB og ønsker å sammenstille informasjon fra ulike registre, er det nødvendig å innhente tillatelser fra registereierne og Datatilsynet. Dette er prosesser som kan være tidkrevende, og som bør iverksettes i god tid før forskningsprosjektet skal gjennomføres.

Det finnes også andre tilganger til registerdata. Det kan for eksempel være å få informasjon fra tjenestetilbydere, kommuner og organisasjoner (idrettslag). Skal dette kunne brukes i forskning, er det viktig at man, idet informasjonen samles inn, også informerer om at det kan bli brukt i forsknings- eller statistikkssammenheng. Brukerne må få god informasjon om hva opplysningene skal brukes til. Å selv samle inn personopplysninger ved hjelp av kommunenes oversikter og for eksempel sammenstille dette med ligningsinformasjon man selv henter inn, slik NRK gjorde i sin sak om Fritidskortet (NRK 2022), oppfyller ikke de etiske kriteriene for god forskningsskikk. Grunnen er blant annet at man ikke har informert personene som inngår i datamaterialet, og ikke har innhentet deres tillatelse til å behandle ikke-anonyme data.

I forbindelse med evalueringen av forsøksordningen med fritidskort som ble gjennomført på oppdrag fra Bufdir, ble det imidlertid vurdert å bruke slike registerbaserte opplysninger. En mulighet man så for seg, var at informasjon om bruk av Fritidskortet ble lagret sammen med direkte personidentifiserende opplysninger. (For eksempel brukes BankID i noen tilfeller ved innmelding til ordningen.) For at dette skulle kunne brukes, måtte man i så fall bedt brukerne ved innlogging/påmelding til ordningen om å samtykke til at opplysninger om dem ble lagret og anvendt til forskning. I tillegg ville denne databehandlingen ha vært meldepliktig overfor NSD/Sikt. På denne måten kan man lage løsninger som sikrer at forskningsprosjektet kun får tilgang til opplysninger om brukere som har samtykket til det. Hvis dette vurderes som forsvarlig med tanke på personvern og forskningsetikk, kan man altså koble på andre allerede registrerte opplysninger om for eksempel hushold, foreldrenes inntektsnivå, utdanning,

innvandringsgrunn, bruk av andre støtteordninger, m.m. En mulighet er i så fall at forskerne ikke får utdelt direkte personidentifiserende opplysninger, men at kobling av data blir gjort på administrativt nivå, og at data som formidles til forskning, kun inneholder en koblingsnøkkel.

Datakilder

Målet med denne delen av kapitlet er å synliggjøre hvilke data som allerede finnes, og hva som er mulighetene for å skaffe nye data. Vi går inn på hvilke data og ulike mål kommuner eller initiativtakere kan ha nytte av når de skal iverksette tiltak, jobbe med inkludering eller bidra til en best mulig utvikling av fritidstilbudet med tanke på inkludering. Vi vil her gå inn på problemstillinger som melder seg med tanke på å innhente slike data (tilgang på data, personvern mv.). Vi vil også si noe om hvordan data fra andre typer ordninger, for eksempel utstysrordninger, kan inngå.

Nedenfor går vi nærmere inn på indikatorer som kan brukes for å kartlegge hvordan inkluderingstiltak brukes. Dette innebærer å kartlegge indikatorer som gjør det mulig å følge med på hva som kjennetegner brukerne (sosial bakgrunn, demografi) av Fritidskortet eller lignende tiltak. Det er særlig aktuelt å undersøke om slike tiltak treffer de tilsiktede målgruppene. Vi skal også se på hvilke aktiviteter og tiltak som Fritidskortet brukes til. Her er det blant annet interessant å se på hvor bredt tiltaket treffer når det gjelder aktivitetsinnhold.

Å vite hvem som benytter seg av tilbudet, og hvem som ikke gjør det, handler om tiltaket treffer den eller de tilsiktede målgruppene. For å forstå implementeringen og i hvilken grad tiltaket kan virke, er det viktig å kunne si noe om brukernes demografiske og sosioøkonomiske bakgrunn.

Data om deltakelse

Ungdata og Ungdata junior

Ungdata-undersøkelsene er lokale surveyundersøkelser blant barn og unge som har vært gjennomført jevnlig i mange norske kommuner siden 2011. Undersøkelsene sikter mot å gi en bred beskrivelse av livssituasjonen og hverdagen til ungdom på både ungdomstrinnet (8.–10. trinn) og videregående nivå (Vg1–Vg3). I perioden fra 2010 til 2022 har 915 000 respondenter deltatt i de ordinære Ungdata-undersøkelsene (Bakken 2022). I 2017 ble det også utviklet en variant, Ungdata junior, som retter seg mot yngre elever på 5.–7. skoletrinn.

Til og med 2022 har mer enn 110 000 elever deltatt i Ungdata junior-undersøkelsene.

Man kan også få inngående kjennskap til barne- og ungdomspopulasjoner ved å kombinere spørreundersøkelser med registerbaserte data. For eksempel har Ungdata blitt brukt til å undersøke situasjonen blant barn og unge i områder man ved hjelp av registerdata har identifisert som områder med levekårsutfordringer. NOVA har i flere omganger gjort denne typen studier av slike områder (for eksempel Andersen & Bakken 2020; Andersen & Dæhlen 2016). I disse områdene kan det være særlige omstendigheter ved oppvekstsituasjonen som kan ha betydning for de tiltakene som planlegges iverksatt. Tiltakene har i noen tilfeller blitt iverksatt nettopp i en del områder med levekårsutfordringer.

Data som registreres ved bruk av tiltaket

De fleste inkluderingstiltak registrerer en del informasjon om dem som benytter seg av det. Det registreres ulike data når barn, ungdom eller deres familier benytter seg av ordninger som Fritidskortet, eller når man låner utstyr fra en utlånstjeneste.

Fordelen med denne typen data er at man kan tallfeste bruken svært detaljert. Med tanke på kupongtiltak eller utlånsordninger kan man med slike data for eksempel kartlegge både hvor mye tiltakene benyttes, og eventuelt hvilke typer aktiviteter tiltaksordningen benyttes til. Når det gjelder muligheten til å følge med på hvem som bruker inkluderingstiltak, kunne man sett for seg en indikatorløsning der det ved for eksempel tildeling/utbetaling av midler fra kupongtiltak ble registrert noen enkle kjennetegn ved familiene / barna og ungdommene som benyttet seg av ordningen. Det kan for eksempel gjelde opplysninger om familiens inntekts- og utdanningsnivå, antall barn i familien, landbakgrunn, innvandringsgrunn, botid i Norge og barnets alder.

En opplagt ulempe ved å registrere bruk av tiltaket fortløpende er at det er kostnadskrevenende. Ettersom ubyråkratiske og enkle løsninger kan være mest effektivt å innføre, kan all ekstraregistrering ofte oppfattes som lite hensiktsmessig. For eksempel krever det ressurser å registrere informasjon ved bruk. Det bør foreligge et standardisert system for hva som skal registreres, og hvordan man skal innhente og oppbevare slike data. Ut fra etiske hensyn må man også gjøre et grundig forarbeid med tanke på personhensyn og eventuelle muligheter for å bruke det i kartleggingsarbeid.

En annen utfordring er at denne typen data ikke uten videre kan kobles til andre relevante data om brukernes bakgrunnskjenetegn. Her må man innhente riktige

tillatelser og tilrådninger fra instanser som Datatilsynet eller Norsk senter for forskningsdata.

Likevel ligger det store muligheter for forskning i å innhente slike opplysninger. Dersom man utvikler et godt system og ivaretar alle etiske hensyn, kan man koble denne typen data til andre datakilder. Dette kan være relevante registerdata med bakgrunnskjennetegn. Med slike data kan man gjøre en rekke nyttige analyser av mulig effekt av tiltakene, for eksempel om tiltaket treffer de tiltenkte målgruppene og resulterer i økt deltakelse.

En annen mulighet er å gjennomføre spørreundersøkelser i forbindelse med bruk av tiltaket. Hver gang aktivitetsguider settes inn, utstyr lånes ut eller kuponger benyttes, er det mulig å invitere brukere til å svare på spørsmål i forbindelse med tiltaket. Ulempen her er imidlertid det samme som ved annen type registrering: Planlegging, systematisering og opplæring av dem som skal gjennomføre datainnsamlingen, krever tid og ressurser.

Slike registreringsrutiner som er nevnt ovenfor, kan gi kommunene, eller andre som evaluerer tiltak, mulighet til å følge med på utviklingen i antall brukere av inkluderingstiltak og utviklingen i hvilke deler av befolkningen som nyter godt av denne typen ordninger. I noen tiltak, for eksempel Fritidskortet, hadde man mulighet til å samle inn opplysninger om brukerne via digitale systemer/apper som ble brukt i forbindelse med Fritidskortet. Her er det imidlertid viktig å være klar over at registre over brukere av løsninger som Fritidskortet, som etableres til administrative formål, ikke uten videre kan brukes i forsknings- og evalueringsøyemed. Dersom data skal benyttes til slike formål, er det en rekke GDPR-regler som slår inn. Uten at vi går inn i detaljene i dette regelverket, så er det viktig for kommuner å sette seg inn i det og være klar over at det kanskje er begrensninger som knytter seg til personvern og datasikkerhet. Brukes data som kommunene selv samler inn, bør man for eksempel ut fra etiske hensyn informere brukerne om hvordan informasjonen som samles inn om dem, skal brukes. Dersom man ønsker å bruke slike data i undersøkelser, er det mulig å få bistand fra Sikt (tidligere NSD, Norsk senter for forskningsdata), som også er instansen som gir tilrådninger til bruk av slike data.

Data om fritidstilbud og aktiviteter

Tilbudet av organiserte fritidsaktiviteter i de ulike kommunene varierer. Før for eksempel en kommune skal iverksette tiltak, er det hensiktsmessig å få et overblikk over hva som finnes av muligheter for ungdom. Skal man for eksempel iverksette utstyrsutlån for å øke en organisert aktivitet, må man få en oversikt

over hvilke lag og foreninger som har et tilbud med kapasitet – og som også har en aktivitet som ungdom ønsker å drive med. Lager man en ordning for utlån av forsterkere eller annet musikkutstyr, vil utstyret trolig bli mest brukt hvis det finnes lokaler i kommunen som ungdom kan booke seg inn i for å for eksempel ha øvinger eller drive med musikkproduksjon i. Skal man låne ut skøyter, må det nesten være ungdom som har lyst til å drive med det, og en organisasjon eller ildsjeler som vil jobbe for å utvikle skøyteaktiviteter som fritidsaktivitet. Dette er opplagt, men illustrerer viktigheten av å danne seg et helhetlig bilde av situasjonen i kommunen eller bydelen man vil iverksette tiltaket i.

I tillegg er det viktig å se nye tiltak opp mot det allerede eksisterende arbeidet med inkludering. Dette er noe som blant annet kom fram i evalueringen av forsøksordningen med Fritidskortet (Arnesen, Grødem, Ervik & Eimhjellen 2021). Tiltak som Fritidskortet eller etablering av utstyrssentraler kan være et springbrett til å videreutvikle det allerede eksisterende fritidstilbudet i kommunen. En mulig kilde som kan være til nytte for utviklingen av relevante tiltak, er innspill som kommer via ulike kanaler for ungdomsmedvirkning, for eksempel fra ungdomsrådene. Å aktivt høre på hva ungdom mener, er det mest hensiktsmessige. Hva de selv ønsker av tilbud, kan gi en pekepinn på hva som er relevante tiltak for å øke inkluderingen og aktivitetsnivået blant ungdom. Her kan man søke å lære av erfaringer som er gjort med ungdomsmedvirkningsprosesser i arbeidet med å utvikle steder og lokaler for ungdom i ulike norske kommuner (Hagen & Andersen 2021).

Kommunenes fritidstilbud og eksisterende tiltak

Mange kommuner har allerede egne nettsider som gir oversikt over hva som tilbys av fritidsaktiviteter. Her kan man for eksempel få innblikk i hva som finnes av fritidsklubber og kulturskoler, eller hvilke idrettslag og foreninger som støttes. I hvilken grad kommunene har oversikt allerede, og på hvilken måte man må gå fram for å skaffe seg et helhetlig bilde, vil nok variere fra sted til sted. Kommunens nettside, som enhver kommune er pålagt å ha, kan imidlertid tjene som et startsted.

I kommunene er også mye aktivitet ut over det som kommunene selv tilbyr, i ulike organisasjoner, lag og foreninger. Særlig i store kommuner kan det være utfordrende å få innblikk i totaliteten av tilbudet. For å få et oversiktsbilde kan det derfor være hensiktsmessig å trekke inn ytterligere informasjon, som går utenom det som foreligger i kommunenes egne data. En aktuell kilde er å kartlegge hva som finnes av rapportering fra organisasjoner. En mulighet her er å gå gjennom paraplyorganisasjonene. De fleste frivillige organisasjoner som driver

med organiserte fritidsaktiviteter for barn og unge, mottar tilskudd gjennom støtteordninger som paraplyorganisasjonene administrerer. I den forbindelse må de årlig rapportere inn aktivitet og antall medlemmer. Her kan det også foreligge opplysninger om eventuelle kontingenter.

Frivillighetsregisteret

Frivillighetsregisteret (del av Brønnøysundregistrene) er en kilde til informasjon om frivillige foreninger, lag og organisasjoner som har aktiviteter for barn og ungdom. For eksempel kan det brukes til å telle antall organisasjoner, få et inntrykk av hva som finnes i forbindelse med ulike aktivitetstyper, og finne kontaktpersoner.

For å være registrert i Frivillighetsregisteret må organisasjonene drive frivillig virksomhet. Registeret omfatter opplysninger om organisasjonsnummer, navn, organisasjonsform, stiftelsesdato, postadresse, forretningsadresse og aktivitetskategori samt om hvem som er daglig leder, styreleder og styremedlemmer. Det er frivillig for organisasjonene å registrere sine vedtekter og regnskapsopplysninger, og dette er derfor tilgjengelig bare i de tilfeller organisasjonen selv har sendt inn dette.

Det er frivillig å registrere seg i Frivillighetsregisteret. En mulig ulempe er derfor at ikke alle lag, foreninger og organisasjoner er oppført i registeret. Registeret omfattet per 1.1.2022 rundt 63 000 enheter, mens det anslås at det totalt finnes mer enn 95 000 lokale lag og foreninger i Norge (Arnesen & Sivesind 2020). Imidlertid er det nødvendig å være registrert i Frivillighetsregisteret for å delta i Grasrotandelen hos Norsk Tipping eller for å søke om momskompensasjon. Det finnes også andre offentlige og private tilskuddsordninger som stiller krav til registrering i registeret. Det er ingen krav til avregistrering fra Frivillighetsregisteret eller Enhetsregisteret, og det omfatter nok derfor en del mindre aktive eller inaktive organisasjoner.

Når organisasjonen registrerer seg i Frivillighetsregisteret, må det opplyses om kategori eller aktivitetsområde. Hver organisasjon kan registrere seg innenfor inntil tre ulike kategorier eller områder. De tilgjengelige kategoriene baserer seg på The International Classification of Non-Profit Organizations (ICNPO), som er samme klassifiseringssystem som brukes i forbindelse med nasjonale satellittregnskap for frivillig sektor (United Nations Statistics Division, 2003).³ Se kapittel 3 for en oversikt over hovedkategoriene i dette skjemaet.

3 Se <https://www.brreg.no/lag-og-foreninger/registrering-i-frivillighetsregisteret/tilgjengelige-kategorier-for-aktiviteten/>

Aktivitetskalender

Nettportalen Friskus ble startet av to mødre på Voss i 2017 med ønske om å gi en oversikt over hva som finnes av fritidstilbud i ulike kommuner. Per i dag finnes portalen for mange norske kommuner og kan gi en oversikt over mye av aktivitetene som er tilgjengelig for barn og unge. I flere av forsøkskommunene med Fritidskortet har Friskus tilbudt egne tekniske løsninger hvor man kan få tilgang til Fritidskortet og bruke kortet til å betale for deltakelse. Via Friskus-portalene kan man også finne lenker til andre finansieringsordninger og tiltak, som Kontantkassa. Generelt kan oppføringer og oppslag her gi mer detaljert informasjon enn hva man kan finne i Frivillighetsregisteret, for eksempel lenker til informasjon om foreninger eller lag på sosiale medier eller informasjon om konkrete arrangementer. Likevel er det grunn til å tro at portalen ikke nødvendigvis fanger opp alle organisasjoner som man for eksempel kan få oversikt over i Frivillighetsregisteret. Andre eksempler på slike portaler og aktivitetskalendre er blant annet Aktiv Fritid og Aktiv i Asker.

Nettbaserte oversikter

Det finnes ulike nettsteder som kan fungere som kilder til data om eksisterende tilbud i kommuner og ulike geografiske områder. For å kunne benytte disse kreves imidlertid en god del systemiseringsarbeid. Dette kan gjøres manuelt ved å gå gjennom oppslagene på slike nettsteder. Et mer avansert system, men som når det først er utviklet eller satt opp, kan være veldig effektivt, er såkalte web scraping-programmer som er nevnt tidligere i dette kapitlet. Slike programmer henter automatisk inn informasjon fra ulike kilder som for eksempel denne typen portaler.

Et nettsted som kan tjene som kilde til denne typen informasjon om aktiviteter blant barn og unge, er nettstedet ungfritid.no. Her får man opp svært mange forskjellige aktiviteter som er aktuelle for barn og unge. En annen mulig kilde til informasjon om eksisterende tilbud er nettstedet frivillig.no. Her legges det ut mye informasjon om aktiviteter i organisasjoner, lag og grupper. Dette kan være en mulig ekstrakilde man kan bruke for å skaffe seg et overordnet blikk over aktivitetene i en gitt kommune.

Fritidstilbud og prisutvikling

For kommunene eller andre initiativtakere er det relevant å få oversikt over prisnivået på for eksempel kontingenter og øvrige økonomiske kostnader knyttet til deltakelse i ulike aktiviteter. Frivillighetsregisteret og aktivitetskalendre kan være mulige steder å hente inn relevant informasjon. I kommune-

dataene (KOSTRA) foreligger for eksempel informasjon om gratis hus-/hall-leie og tilskudd til barne- og ungdomsorganisasjoner. Likevel foreligger det ikke noen samlede enkle oversikter for priser og prisutvikling (Oslo Economics & Hanstad 2020).

Data om kontekst

Når inkluderingstiltak skal settes i verk, vil det skje i ulike typer kontekster, for eksempel i kommuner eller i bydeler. Som nevnt vil det for initiativtakere være nyttig å ha en oversikt over hvilke aktivitetstilbud som allerede finnes, og å kartlegge komplementære inkluderingstiltak (offentlige og private) som allerede finnes i den lokale konteksten. I tillegg vil det være nyttig å ha oversikt over kjennetegn ved befolkningsgruppen man ønsker å nå, og variasjoner i denne gruppen innad i den aktuelle konteksten, for å få et inntrykk av mulige barrierer for barn og unges deltakelse i fritidsaktiviteter (for eksempel med tanke på økonomi, bosettingsmønster og så videre).

Det er grunn til å tro at de fleste kommuner eller bydeler som innfører tiltak, har god oversikt over den populasjonen som tiltakene rettes mot. Slik informasjon er nyttig i planleggingen av både hvilke typer tiltak som er egnet, og hvordan de best kan settes ut i livet. I det følgende vil vi kort gjennomgå noen av de mest relevante kildene til indikatorer for å dokumentere befolkningens sammensetning og bosettingsmønstre med tanke på demografi og sosioøkonomiske kjennetegn.

Kommunenes egne statistiksider

Flere kommuner tilbyr gode oversikter for enkelte bydeler på egne sider der man kan få ut bydelsfakta. Dette gjelder i hovedsak de store bykommunene. Oslo kommune har tjenesten Statistikkbanken. Her finner man statistikk om en lang rekke temaer som er data som stammer fra ulike hold. Noe er registerdata, og andre data stammer fra spørreundersøkelser som Ung i Oslo. For Oslo kommune kan man også hente ut data om levekårsindikatorer, demografi og boforhold. For eksempel kan man se på hvor mange som er i de ulike aldersgruppene, andel med lav utdanning, hvor høy dødeligheten er, hvor mange som har redusert funksjonsevne, eller andelen som bor i ulike boligtyper i ulike delbydeler innad i bydelene. Også andre kommuner tilbyr lignende statistikkoversikter, for eksempel Bergen og Stavanger. På en del kommunesider har man ikke slike portaler, men man kan finne rapporter med relevant kommuneinformasjon. Kommuner gjennomfører for eksempel en del egne undersøkelser, og disse kan det være aktuelt å trekke inn i et forberedende kartleggingsarbeid.

Folkehelseprofilene og oppvekstprofilene

Et nyttig verktøy for å skaffe seg oversikt over relevant informasjon om befolkningen i den konteksten man vil iverksette tiltak i, er Folkehelseinstituttets tjenester «Folkehelseprofilene» og «Oppvekstprofilene». Dette er sammenstillinger av data fra ulike undersøkelser og registre. Her kan man med enkle grep hente ut nøkkelstatistikk og hovedtrekk ved befolkningens helsetilstand og sosiale profil.

Folkehelseprofilene kan for eksempel gi oversikt over alderssammensetning og nøkkeltall for oppvekst og levekår, for eksempel andelen som bor i husholdninger med lavinntekt, andelen barn som har aleneforsørgere, hvor mange barn og unge som bor trangt, frafall i videregående skole og inntektsulikheten i konteksten.

Oppvekstprofilene er lignende rapporter som folkehelseprofilene, men inkluderer indikatorer som er særlig relevant for å beskrive oppvekstsituasjonen. Her finnes for eksempel nøkkelstatistikk om andelen barn i alderen 0–17 år, andelen unge som ikke er i arbeid eller utdanning, bemanning i barnehager, andelen unge som bor trangt, og andelen overvektige ved 17 års alder.

Statistisk sentralbyrå

Statistisk sentralbyrå produserer kontinuerlig mye relevant registerbasert statistikk som kommuner og andre åpent kan bruke. Blant annet tilbyr de generell kommunestatistikk som omfatter mange aktuelle variabler for dem som vil skaffe seg systematisk oversikt over stedet eller stedene man vil innføre tiltak. For mange byer kan man også hente ut statistikk som omfatter geografiske kategorier som er mindre enn kommunene, for eksempel bydeler, delbydeler eller grunnkretser.

I Statistisk sentralbyrås tjeneste «Microdata» (microdata.no) kan man søke om tilgang til registerdata der man kan gjøre analyser med svært oppdaterte registerdata. Her er data om hele populasjonen. Det som er særlig relevant i sammenheng med implementering av inkluderings tiltak, er at man kan hente ut undergrupper, for eksempel barn og unge, og koble på informasjon om foreldrenes sosioøkonomiske ressurser, som utdanningsnivå og inntektsnivå. Man kan også koble på data om arbeid, trygdeytelser og familiestruktur. Dette er et verktøy som kan brukes for å gjøre systematiske analyser av befolkningen eller endringer i den, for spesifikke geografiske områder.

Analysetilnærminger og -eksempler

I denne delen vil vi gå inn på hvordan den type data og metoder som er omtalt i det foregående, har blitt brukt i ulike studier og analyser av inkluderingstiltak. Vi tar for oss tre typer studier. Den første typen kan betegnes som deskriptive analyser. Disse kan omfatte graden av inkludering av barn og unge i fritidsaktiviteter. Det kan være å kartlegge hvor mange ungdommer som driver med forskjellige aktiviteter, om det er spesifikke grupper som er særlig aktive eller inaktive, og om det har skjedd endringer i kommuner eller andre geografiske områder over tid. I den neste delen går vi inn på studier av en spesifikk type inkluderingstiltak, nemlig kupongtiltak. Den siste delen handler også om denne typen tiltak, men her trekker vi inn noen studier som har sett på effektene av slike tiltak.

Deskriptive analyser

Det er mange studier som kan tjene som eksempler på det vi kan omtale som deskriptive analyser. I det følgende vil vi fokusere på undersøkelser som har brukt Ungdata. En grunn til det er at dette er et datamateriale som alle kan få tilgang til via NSD/Sikt, og som mange kommuner aktivt benytter i sitt arbeid mot barn og unge.

Ungdata gir muligheter for generelle undersøkelser av hvilke grupper av barn og unge som deltar i organiserte aktiviteter, og kan også si noe om deltakelse i uorganiserte aktiviteter. Fordelen er at man kan undersøke ulike aktiviteter. En annen fordel er at undersøkelsene er populasjonsbaserte. De er derfor som regel godt egnet til å gi et representativt bilde av situasjonen blant barn og unge både på nasjonalt nivå og i de ulike kommunene.

De nasjonale Ungdata-rapportene (se for eksempel Bakken 2013, 2016, 2020a, 2022) angir nivået av ungdoms deltakelse i en rekke organiserte aktiviteter: i idrettslag, fritidsklubb, religiøse foreninger, kulturaktiviteter (kor, korps, musikk-skoler m.m.) og andre organisasjoner. Tallene fra den siste rapporten viste at 48 prosent av ungdommene har deltatt i organisert idrett. Den nest vanligste aktiviteten, å være på fritidsklubb, var det 23 prosent som hadde deltatt i.

Ungdata-tallene kan også si noe om trend over tid. I den siste rapporten (Bakken 2022) pekes det på nedadgående kurver for deltakelse i organiserte aktiviteter. Det er ikke overraskende at deltakelsestallene var lavere under pandemien i 2020 og 2021, men tallene for 2022 er også lavere enn før pandemien og føyer seg inn i en nedadgående trend de siste fire til fem årene. I dette tidsrommet har

andelen ungdomsskoleelever som er med på organiserte fritidsaktiviteter, sunket med mellom sju og åtte prosentpoeng.

Analysen av Ungdata gir også mulighet til å se på hvordan deltakelsen fordeler seg etter ungdoms bakgrunnskjenntegn. For eksempel ser man at jenter på videregående har lavere deltakelse innen idrett enn hva guttene har – mens på ungdomsskolen så er det flere jenter enn gutter som deltar i kulturaktiviteter (korps, kor, orkester eller musikk-/kulturskoler) (Bakken 2022). Det er også markante sosioøkonomiske forskjeller i deltakelsesnivåene. Generelt er det lavere deltakelse i organiserte aktiviteter blant ungdom med det laveste nivået av sosioøkonomiske ressurser i hjemmet. Jacobsen mfl. (2021) fant at «Ungdom fra hjem med høyest sosioøkonomisk status har nesten dobbelt så høy sannsynlighet for å delta i organiserte fritidsaktiviteter sammenlignet med dem som kommer fra hjem med lavest sosioøkonomisk status». I den samme rapporten fant man også at det var variasjoner etter innvandrerbakgrunn og ulike deler av landet.

Deltakelsesnivået, men også forskjellene etter bakgrunnsfaktorer, varierer fra kommune til kommune – men også mellom bydeler. Går man inn på Ungdatas kartverktøy (ungdata.no 2022a), vil man se at for eksempel deltakelse i kulturaktiviteter har et landsgjennomsnitt for ungdomsskoleelever på 16 prosent. I noen kommuner finner man andeler ned mot 7–8 prosent, mens i andre er nivået oppe på rundt 30 prosent. Ung i Oslo-undersøkelsen fra 2015 (Andersen & Bakken 2015) viste for eksempel at det i noen bydeler ikke var noen tydelige forskjeller mellom ungdom med og uten innvandrerbakgrunn når det gjaldt andelen innen organiserte fritidsaktiviteter, men i enkelte bydeler var forskjellene på rundt 10 prosent. I den siste Ung i Oslo-undersøkelsen (Bakken & Myrold Osnes 2021) ble de som vanligvis ikke deltar i organiserte aktiviteter, spurt om de hadde lyst til å delta i slike aktiviteter. Andelene som sa de ønsket å delta, var høyest blant dem med utenlandsfødte foreldre, blant dem med lave sosioøkonomiske ressurser og i mange av de østlige bydelene.

En begrensning med slike deskriptive analyser er at man ikke kan si noe direkte om endringer i deltakelsen har inntruffet på grunn av eventuelle inkluderings-tiltak. Det som imidlertid er mulig, er at man kan se på om deltakelsen i organiserte aktiviteter som eventuelt er siktemålet for tiltakene, har økt etter at tiltakene ble innført. Det kan man få en indikasjon på ved å undersøke nivået på deltakelsen i populasjonen før og etter at tiltaket er innført. Det vil også være mulig med Ungdata å undersøke om endringer i deltakelsen har skjedd i ulike grupper av populasjonen. Det vil være mulig å undersøke endring blant gutter

eller jenter, de med eller uten innvandrerbakgrunn, og de med mye eller lite hjemlige sosioøkonomiske ressurser.

Det finnes imidlertid analyseteknikker som kan sannsynliggjøre at det er nettopp inkluderingstiltakene som har medført endringer i deltakelsesnivåene. For å avgjøre om det er tiltaket som har bidratt til endringer, så er en mulighet å sammenligne situasjonen i kommunen eller området der tiltaket er innført, med utviklingen i kommuner eller områder som ikke har iverksatt tiltakene. Denne typen analyser har blitt gjort i flere studier av konkrete inkluderingstiltak – særlig i forbindelse med kupongtiltak. Dette gjaldt også i evalueringen av prøveprosjektet med fritidskort (Arnesen, Espegren, Ervik, Erdvik, Eimhjellen & Andersen 2022).

Analyser av kupongtiltak med mål om å øke deltakelse i fritidsaktiviteter

Fritidskortet, men også kultur- og aktivitetskort, kan som nevnt betegnes som kupongtiltak. Dette er en type tiltak som på engelsk kan omtales som «social voucher» eller bare «voucher». Slike tiltak innebærer at spesifikke samfunnsgrupper får kuponger som kan brukes til å utløse goder eller tjenester av noen spesifikke grunner (OECD 2021). Slike tiltak ble først vanlig rett i etterkant av 2. verdenskrig, for eksempel ved at kuponger ble delt ut til arbeidere, som kunne få varmlunsj for dem, som igjen var tenkt å øke arbeidernes produktivitet.

I samfunnsvitenskapen foreligger det en rekke studier som har forsøkt å måle effekter av kupongtiltak. Én av grunnene til dette er at slike tiltak er innrettet på en måte som kan ligne på eksperimenter – og at man dermed tenker at slike tiltak egner seg godt til å undersøke om det foreligger en effekt eller ikke. Med et eksperimentelt oppsett har forskerne større kontroll og oversikt over variablene og bedre muligheter for å måle kausale effekter enn i rene observasjonsstudier. På grunn av dette er det vanlig å si at eksperimenter ofte har høy intern validitet fordi man kan sannsynliggjøre at eventuelle effekter skyldes selve intervensjonen og ikke annen påvirkning. En av grunnene til dette er også at man randomiserer deltakere, altså at man tilordner dem tilfeldig til én gruppe som utsettes for en intervensjon, og en annen kontrollgruppe som ikke utsettes for den.

Selv om kupongtiltak ikke er det samme som eksperimenter, kan de altså ha mer eller mindre lignende trekk. For eksempel kan man tenke seg at ungdom som får tilbud om en kupong i kommuner som tas med i forsøksordninger, utgjør en eksperimentgruppe, mens de som ikke får tilbudet i andre kommuner, utgjør en

kontrollgruppe. Her gir vi noen eksempler på slike studier og beskriver spesifikke analyseteknikker de har brukt for å måle effekter av denne typen tiltak.

Det er flere eksempler på at man i andre land har prøvd ut kupongtiltak som søker å øke barn og unges deltakelse i fritidsaktiviteter, og som dermed ligner på norske tiltak som Fritidskortet eller kultur- og aktivitetskort. Selv om tiltakene er like på den måten at de har gitt økonomisk støtte til deltakelse i fritidsaktiviteter, har selve begrunnelsen for og målet med tiltakene variert. Hovedpoenget i denne sammenheng er imidlertid å gi eksempler på hvordan man kan måle effekter av slike tiltak.

Et mye studert kupongbasert tiltak er Active Kids, som ble gjennomført i Australias mest folkerike delstat, New South Wales. Målet med dette prosjektet var å øke barn og unges deltakelse i idrett og derigjennom forbedre deres helse. Kupongen bestod i dette tilfellet av finansiell støtte til foreldrene for deltakelse i idrett. Programmet var universelt og rettet seg mot barn og ungdom i aldersspennet 4,5–18 år. Innretningen hadde slik sett likhetstrekk med det norske Fritidskortet. I Active Kids måtte foreldrene registrere barna sine i programmet. Når de gjorde det, ble det stilt en rekke spørsmål om både barna og foreldrene. Foley mfl. (2020) brukte disse dataene til å undersøke om tiltaket nådde alle deler av barne- og ungdomspopulasjonen. Analysene deres tar først for seg deskriptive oversikter over hvor mange både i populasjonen og blant dem som brukte programmet, som var i ulike alderskategorier, med ulikt kjønn og språk, etnisitet, sosioøkonomisk status, hvilket geografisk område de kom fra, og om de hadde funksjonsnedsettelse. De fant at over halvparten av alle i målgruppen hadde brukt ordningen. Dette kunne man se ved å sammenligne dataregistreringer av kupongbrukerne med registerdata om hele befolkningen. Studien viste imidlertid at fremmedspråklige, 15–18-åringer, de fra utsatte boområder og jenter var underrepresentert. I neste serie analyser brukte forskerne logistiske og multinomiske regresjonsanalyser for å undersøke sammenhengen mellom alle bakgrunnsvariablene og om deltakerne oppfylte de anbefalte helsemessige nivåene av fysisk aktivitet. Disse analysene kunne dermed si noe om hva som kjennetegnet dem som brukte, og dem som ikke brukte, ordningen. I en annen studie (Foley, Owen, Bauman, Bellew & Reece 2021) presenteres Active Kids som et naturlig eksperiment. Målet med denne studien var å se hvordan kuponginsentivet virket inn på deltakelsen i fysisk aktivitet (innen lagidrett, egentrening, svømmeopplæring og så videre) blant barn og ungdom. En gruppe av foreldrene som deltok, og en gruppe som ikke deltok, samtykket til å svare på spørsmål om deltakelsen i prosjektet og om barnas helseaktiviteter. I modellene undersøkte forskerne blant annet utviklingen over tid i aktivitetsnivået før det var gått 8 uker, nivået mellom uke 9 og 26, og etter 6 måneder. Konklusjonen i studien var at

programmet medførte en økning i fysisk aktivitet, fra 4 dager i uken til 4,9 dager i uken. Denne effekten ble funnet på tvers av sosioøkonomisk bakgrunn.

I en annen studie (Reilly, Bauman, Reece, Lecathelinais, Sutherland & Wolfenden 2021) av det samme tiltaket fant de imidlertid ikke at tiltaket hadde noen effekt på det totale nivået av fysisk aktivitet. Resultatene kunne likevel tyde på at det ligger en mulig gevinst i det å særlig rette denne typen tiltak mot ungdom som er lite aktive i utgangspunktet. Forskerne tar forbehold om generaliserbarheten til studien fordi utvalget bestod av ungdom som allerede var rekruttert i et tiltak rettet mot økt deltakelse i fysisk aktivitet, og at foreldrene deres hadde et høyere utdanningsnivå enn hva som ellers gjaldt for befolkningen i den aktuelle regionen (Hunter).

Forskerne i studien ovenfor viser til at deres funn ligner det man fant i evalueringen (Spence, Holt, Dutove & Carson 2010) av et kanadisk inkluderings-tiltak: Children's Fitness Tax Credit. Dette tiltaket var universelt innrettet og innebar at foreldre kunne kreve skattefritak for inntil 500 dollar for utgifter knyttet til barn og unges deltakelse i fysiske aktiviteter – som riktignok måtte oppfylle visse kriterier om at de var organisert og hadde en viss varighet. Spence mfl. (2010) gjorde en spørreundersøkelse for å undersøke kjennskap til ordningen og bruken av den. Av de spurte hadde 54,4 prosent barn som var aktive i fysiske fritidsaktiviteter, mens 55,5 prosent kjente til ordningen. Foreldre i den laveste inntektskvartilen kjente imidlertid mindre til ordningen og hadde lavere sannsynlighet for å bruke den sammenlignet med foreldre med høyere inntekt.

Til sist kan vi nevne nok en australsk studie, Reece mfl. (2020), der de undersøkte i hvilken grad implementering av kuponginsentiver for å fremme barns deltakelse i organisert idrett kunne bidra til å redusere økonomiske barrierer for deltakelse. Her brukte de data fra det australske idrettsforbundet og diverse aggregert statistikk for å undersøke hvor stor del av barns idrettsrelaterte utgifter som ble utgjort av kupongtiltak. I fem delstater hadde de ulike kupongtiltak, mens man i de tre øvrige ikke hadde noe slikt. Ettersom studien fant en klar sammenheng mellom sosioøkonomisk status og hvor mye penger som ble brukt til idrettsformål og til barns aktivitetsnivå, argumenterer forskerne for at kupongtiltak bør rettes mot barn i de mest utsatte områdene for å øke både deltakelse i organisert idrett og fysisk aktivitet generelt.

Analyser av kupongtiltak med andre siktemål

Mye av forskningslitteraturen om kupongtiltak har andre formål enn å undersøke om tiltakene har ført til endringer i barn og unges deltakelse i fritids-

aktiviteter. Slike studier kan likevel være interessante å se på fordi innretningen av tiltakene ofte ligner hverandre, og at man her har anvendt analysemetoder som kan være nyttig også når man skal måle effekter av inkluderings tiltak for å øke barn og unges mulighet til å delta i fritidsaktiviteter. Her vil vi gi noen eksempler på slike studier.

I Wales, i Storbritannia, gjennomførte man prosjektet *The Active Children Through Individual Vouchers Evaluation* (James, Christian, Scott, Todd, Stratton, Demmler, McCoubrey, Halcox, Audrey, Ellins & Brophy 2020). Tiltaket var et randomisert eksperiment og bestod i å gi et tilfeldig utvalg familier kuponger til bruk i fysiske aktiviteter på £ 20 per måned. Tiltaket innebar også et opplegg med en jevnaldret mentor og tilgang til en støttearbeider. Utfallene som ble undersøkt, var utholdenhet og hjertehelse og motivasjon blant ungdom. For hvert av utfallene kan man sammenligne resultatene før og etter at tiltaket ble iverksatt, både for intervensjonsgruppen og for kontrollgruppen. Dette gjorde her ved å beregne gjennomsnitt for gruppene for de ulike tidspunktene. Her ser de også om tiltakene har særlige effekter blant gutter og jenter, eller blant dem som kan betraktes som depriverte eller ikke-depriverte når det gjelder ressursnivå. Resultatene i denne studien tydet på at forsøket medførte flere helsemessige effekter for intervensjonsgruppen, som ikke var tydelige for kontrollgruppen. Studien hadde også en kvalitativ del der de blant annet undersøkte hvor ungdommene anvendte kupongene.

En svært kjent studie fra USA basert på et kupongtiltak er prosjektet *Moving to Opportunity* (National Bureau of Economic Research 2022). I 1994 ga man gjennom prosjektet et tilbud til 4600 familier i offentlige boliger i nabolag med levekårsutfordringer en kupong som ga dem mulighet for å flytte til private boliger – enten i mer velstående nabolag eller til private boliger innen lavinntektsområder. Det ble samtidig valgt ut en kontrollgruppe som ikke fikk noen av tilbudene. En rekke studier har forsøkt å kartlegge hvilken effekt tiltaket hadde for mange forskjellige områder i familienes liv. I 2001 publiserte Katz, Kling og Liebman (2001) en studie som viste at eksperimentgruppen opplevde økt velvære på mange indikatorer kontra familiene i kontrollgruppen. I en annen studie som forsøkte å måle effekter av tiltaket, undersøkte man effekten på ungdoms helse (Leventhal & Dupéré 2011). Forskerne baserte analysene på det eksperimentelle designet, men anvendte i tillegg såkalt *propensity score matching*. Det vil si at man i datasettet kobler (matcher) individer som ligner hverandre på mange bakgrunnsfaktorer, for eksempel at de ligner hverandre ved å ha samme familiestruktur, samme innvandrerbakgrunn og like sosioøkonomiske ressurser i hjemmet. Resultatene viste at jenter i eksperimentgruppen hadde bedre mental helse og var mindre involvert i risikoatferd enn jentene i kontroll-

gruppen. De fant også positive effekter med tanke på jentenes utdanning. For gutter fant de imidlertid ikke noen effekt for atferdsproblemer.

I samfunnsvitenskapene har man også anvendt kupongtiltak for å gjøre analyser som gir generell kunnskap om sammenhengen mellom ulike fenomener. For eksempel har man i en lang rekke studier samlet inn data i forbindelse med kupongtiltak for å undersøke hvilken betydning ulike valg av utdanning har for utdanningsrelaterte utfall, for eksempel skoleprestasjoner eller fullføring. Det foreligger flere oversiktsstudier som blant annet har sett på betydningen av privat versus offentlig skolegang i forbindelse med sosiale forskjeller i utdanning (se for eksempel Epple, Romano & Urquiola 2017; Ladd 2002; OECD 2017; Rouse & Barrow 2009). I mange av disse eksemplene har eksperimentgruppene fått tilbud om kuponger som kan brukes til å dekke kostnader forbundet med privat skolegang (Shakeel, Anderson & Wolf 2021). Resultatene fra studiene gir ikke et helt entydig bilde. I noen tilfeller finner man positive effekter, enten for alle eller for undergrupper i populasjonen, mens man i andre tilfeller ikke finner effekter eller til og med finner at tiltakene kan ha negative effekter av intervensjonene.

En mye brukt måte å måle effekt av tiltak på er såkalt *difference-in-difference*-modeller (Angrist & Pischke 2008: 227ff). I slike modeller, som har et svært enkelt design, kan man bruke aggregert statistikk for et geografisk område der tiltak har vært iverksatt, og sammenligne mot et annet område uten det aktuelle tiltaket. For å bruke denne typen modeller kan det være hensiktsmessig å ha flere observasjoner av utfallsvariabelen, for eksempel aktivitetsdeltakelse, før tiltaket ble iverksatt, i begge områdene. Så ser man på målinger fra begge områdene etter at tiltaket har virket, og ser om tiltaksområdet peker seg ut med en annen trend enn den man ser for området uten tiltak. Dersom trenden for tiltaksområdet skiller seg signifikant fra kontrollområdet, så gir det grunn til å tro at tiltaket hadde effekt. Et svært kjent eksempel på denne måleteknikken finnes i Card og Kruegers berømte studie om effekten av å heve minstelønn på sysselsetting i USA. I New Jersey hevet man minstelønnen på serveringssteder for hurtigmat, mens man i Pennsylvania ikke gjorde det. Ifølge økonomisk teori skulle man forvente at tiltaket førte til at sysselsettingen sank i New Jersey, ettersom arbeidsgiverne da måtte betale mer for arbeidskraften, men *diff-in-diff*-analysene viste at det motsatte skjedde. Økning i minstelønn så ut til å ha gitt mer sysselsetting. Dette designet kan brukes for å undersøke betydningen av mange typer tiltak, lovendringer eller andre samfunnsendringer. I forbindelse med evalueringen av forsøket med Fritidskortet brukte Arnesen mfl. (2022) denne teknikken og Ungdata-materiale for å undersøke om tiltaket hadde økt deltakelsen i fritidsaktiviteter. Et viktig moment i undersøkelsen var at for hver

kommune som inngikk i tiltaket, så plukket man ut en «kontrollkommune» som i stor grad skulle ligne tiltakskommunen, for eksempel i innbyggertall og beliggenhet i landet. Ettersom effekten ble målt for 2021, inkluderte man også smittetall av koronaviruset. Analysene viste, ikke overraskende, at deltakelsen hadde sunket i både forsøks- og kontrollkommunene, men i noe mindre grad i forsøkskommunene. Dette mønstret så man for betalingsaktiviteter, men ikke for typiske gratisaktiviteter. Dette kan indikere at fritidskort-tiltaket hadde en positiv effekt på deltakelse i betalingsaktiviteter.

Oppsummering: metoder, datakilder og analyser

I dette kapitlet har vi sett på ulike metoder som kan brukes til å forske på og evaluere inkluderings tiltak. Kapitlet har forhåpentligvis gitt noen ideer til hvordan man kan gå fram, og hva som praktisk sett er lurt å ta stilling til.

Vi har sett på ulike metoder for datainnsamling: spørreundersøkelser, intervjuundersøkelser, dagbøker, digital sampling og registerdata. Vi har videre gitt eksempler på datakildene som kan brukes for å kartlegge situasjonen i ulike kontekster. Vi har særlig sett på to datakilder i eksempelstudiene: spørreundersøkelsene som gjøres i Ungdata, og registerdata som registreres i forbindelse med tiltak. Det er både fordeler og ulemper knyttet til begge disse typene data. Spørreundersøkelser har den styrken at det er fleksibelt hva man spør respondentene om, og hvordan man gjør det. På denne måten kan man få svar på helt konkrete spørsmål. På dette området er registerdata mindre fleksible. Her må man ta til takke med det som de ansvarlige instansene som registrerer informasjonen, trenger og velger å registrere. Dette gir mindre fleksibilitet i undersøkelsesopplegget. En styrke med registerdata er imidlertid at man som regel får datamateriale om hele populasjonen man vil undersøke. Å få data som er representative for hele populasjonen, er ikke like enkelt med spørreundersøkelser. Et kjent problem med disse er at man kan få en seleksjon inn i undersøkelsen for eksempel ved at de mest skoleflinke eller pliktoppfyllende velger å svare, mens andre ikke orker å svare eller fylle ut like nøyaktig. Dette kan gi systematiske variasjoner i datamaterialet som gjør at det ikke kan brukes til å generalisere til populasjonen.

Vi har også sett på flere alternative kilder å innhente informasjon fra, som kan være nyttig for initiativtakere i forkant av iverksettelse av et tiltak, eller som kan komme godt med i en eventuell evaluering: kommunenes nettsider, Frivillighetsregisteret, aktivitetskalender og nettbaserte oversikter.

Vi har også presentert mulige kilder for å få relevante data om kontekstene som tiltakene skal virke i.

Til sist har vi sett på ulike analysetilnærminger og gitt noen eksempler fra ulike studier. Her har vi sett på hvordan inkluderingstiltak har blitt studert og evaluert i tidligere forskning. Vi har sett at flere studier viser at kupongtiltak, eller lignende tiltak, har positive effekter på barn og unges deltakelse. Men det er også studier som tyder på at denne typen tiltak ikke gir ønsket virkning. Det er også verdt å merke seg at studier ofte undersøker andre effekter av kupongtiltak enn bare økt deltakelse. Noen av disse har funnet at kupongtiltak kan ha positive effekter på andre utfallsmål (som helse) for dem som er med i kupongprogrammene.

Vi har sett at studiene har brukt ulike framgangsmåter, data og analyseteknikker for å komme fram til konklusjonene. Vi har også fått eksempler på at forskere har brukt ulike *analyseteknikker* for å se om tiltakene har virket eller ikke. Flere av studiene har brukt regresjonsanalyser, der man ser på om en eller flere uavhengige variabler (for eksempel om ungdom er tilbudt tiltak eller ikke) er signifikant forbundet med den avhengige variabelen (deltakelse i organiserte fritidsaktiviteter). Dette er en mye brukt metode for å analysere effekter. En fordel er at man kan kontrollere for faktorer som er bakenforliggende (konfunderende), og som kan være den egentlige grunnen til at man ser en sammenheng mellom den avhengige og den uavhengige variabelen. En praktisk fordel er også at mange kjenner teknikken og lett kan forstå hva som er gjort, og kan tolke resultatene på en enkel måte. En mulig ulempe er at de ulike regresjonsmetodene bygger på en del forutsetninger som ikke alltid er oppfylt. I lineær regresjon forutsetter man blant annet at den avhengige og uavhengige variabelen er lineært forbundet. For en god oversikt over forutsetningene som regresjon bygger på, se for eksempel Skog (2004).

Vi har sett eksempel på en annen mye brukt måleteknikk: *difference-in-difference*-estimering. Hvordan dette har blitt brukt, så vi eksempel på i Arnesen mfl. (2022). En opplagt fordel med dette er at det er et godt og enkelt design som kan si noe om mulige effekter av tiltak. Denne teknikken bygger imidlertid på flere antakelser. En av disse er antakelsen om at det er parallelle trender for tiltaksgruppen og for kontrollgruppen (Angrist & Pischke 2008: 230ff). Dette er ikke alltid en rimelig antakelse. Med tanke på dette er det opplagt en utfordring å finne en egnet kontrollgruppe. Av og til finnes det kanskje ikke data fra alle ønskede kontekster eller grupper av respondenter.

5 Oppsummering

Denne rapporten har tatt for seg indikatorer, metoder, datakilder og analyse-tilnærminger som kan brukes i forbindelse med implementering og evaluering av inkluderingstiltak. Her har vi søkt å tenke ut fra at inkluderingstiltak kan omfatte en rekke ulike ordninger. Rapporten har også gått inn på at det i ulike kontekster er ulike muligheter og barrierer som det er viktig å være bevisst på i forbindelse med implementeringen. Tanken har vært å gi en oversikt som kan være nyttig for bruk så vel i kommuners og organisasjoners arbeid med inkludering av barn og unge som i forskningssammenheng.

I kapittel 3 har vi redegjort for ulike indikatorer som kan være relevante for å måle deltakelse og aktiviteter i forbindelse med implementering av inkluderingstiltak. Deltakelse kan måles på flere måter: gjennom medlemskap og oppmøte, bredde (deltakelse i ulike typer aktiviteter), hyppighet (frekvens i deltakelsen), varighet (hvor lenge man har deltatt) og engasjement (grad av involvering i aktiviteten). Dette er mål som brukes i både norsk og internasjonal forskning. En inngang kan i tillegg være å måle fritidstilbud og aktiviteter gjennom kartlegginger av omfang og bredde i ulike typer aktiviteter. Videre kan det også være viktig å se deltakelsen i sammenheng med ulike faktorer: kjønn, alder, sosioøkonomisk status, ferdigheter, interesse og motivasjon, relasjoner til jevnaldrende og foreldre, aktivitetskontekst og lokalsamfunnskontekst.

I kapittel 4 har vi sett på metoder for å samle inn data om slike indikatorer, eksisterende datakilder og tilnærminger for å analysere effekter av inkluderings-tiltak med slike data. Måtene å samle inn data om unges deltakelse og aktivitets-tilbudet på kan omfatte alt fra spørreskjemaer til intervjuer, dagbøker og digital sampling. Samtidig finnes det også mange ulike kilder til data om deltakelse, slik som Ungdata-undersøkelsene, data som samles inn gjennom ulike tiltak, organisasjonsregistre og ulike kilder til kommunedata. Videre kan disse typene data brukes både til deskriptiv analyse som gir viktig innsikt i faktiske forhold, og til mer avanserte statistiske analyser der man også kan si noe konkret om effekter av tiltak.

Det finnes mange måter å følge med på og måle deltakelse, aktiviteter og andre relaterte faktorer på. Det er også mange tilnærminger til å håndtere og analysere slike data. Samtidig er det på dette feltet også store muligheter for i større grad å

samordne både innsamling av nye data og eksisterende data, for eksempel gjennom et databasesystem. En mulighet er at det lages en database ved hjelp av flere datakilder, som kan brukes av initiativtakere eller forskningsmiljøer for å hente ut datafiler som omfatter årlig kommuneinfo. En slik database kunne inneholde generelle faktaopplysninger fra for eksempel SSB, som innbyggertall, inntektsnivå, næringsstruktur og arbeidsledighet. Men spesifikt burde en slik base omfatte data som er særlig relevante i analyser av barn og unge, som kommunale midler til kultur, idrett, antall idrettshaller, antall kommunalt ansatte i fritidssektoren, antall kommunale klubber, antall i ulike aldersgrupper og lignende. Dette kan være nyttig for å skaffe seg en bred forståelse av muligheter og barrierer, både for dem som skal implementere tiltak, og for forskningsmiljøer. Flere forskningsprosjekter vil kunne ha nytte av et slikt verktøy. Da det ble gjort Ungdata-analyser i forbindelse med evalueringen av Fritidskortet, hadde dette for eksempel vært til stor nytte.

Løsningen kunne lignet SSBs kommunefakta, men også hatt med datakilder ut over registrene samt enkelte registre som ikke er der i dag – for eksempel Ungdata, Frivillighetsregisteret, elevundersøkelsen, PISA eller folkehelseprofilene. Man kan da benytte alt relevant som kan splittes til kommunenivå. Det kan være nyttig for dem som jobber med barn og unge i kommunene, å ha alt relevant samlet på ett sted – ikke minst for å få oversikt over hva som finnes av tall. Man kunne også sett for seg en todelt løsning – at man på den ene siden kan finne enkel nettbasert info om barne- og ungdomsrelevante variabler i en gitt kommune (for eksempel presentert på samme måte som SSBs kommunefakta), og at forskere og byråkrater på den andre siden enkelt kan få ut data om alle kommuner, per år, i ulike filformat slik at de enkelt kan brukes i forskning, rapporter eller andre kunnskapsoppsummeringer. Dette kunne gjøres i samarbeid mellom institusjonene som leverer relevante data, men trenger selvsagt ikke være de samme institusjonene som drifter en slik felles database eller datakilde.

Litteratur

- Andersen, P.L. & Bakken, A. (2015). *Ung i Oslo 2015*. NOVA Rapport 8/15. Oslo: NOVA. Hentet fra <http://www.hioa.no/content/download/104307/2425558/file/Nettutgave-Ung-i-Oslo-Rapport-8-15-26-august.pdf>
- Andersen, P.L. & Bakken, A. (2018). Social class differences in youths' participation in organized sports: What are the mechanisms? *International Review for the Sociology of Sport*, 1012690218764626. doi:10.1177/1012690218764626
- Andersen, P.L. & Bakken, A. (2020). *Oppvekstmiljø i utsatte byområder. Resultater fra Ungdata-undersøkelser i seks utvalgte kommuner*. NOVA Notat 1/20. Oslo: NOVA, OsloMet – Storbyuniversitetet.
- Andersen, P.L. & Dæhlen, M. (2016). *Ung i Bydel Grorud. En analyse av Grorud-ungdoms levekår i 2015*. NOVA Rapport 10/16. Oslo: NOVA. Hentet fra <http://www.hioa.no/content/download/130002/3421202/file/Ung-i-bydel-grorud-nova-rapport-10-16.pdf>
- Angrist, J.D. & Pischke, J.-S. (2008). *Mostly harmless econometrics: An empiricist's companion*. Princeton University Press.
- Arnesen, D., Espegren, A., Ervik, R., Erdvik, I., Eimhjellen, I. & Andersen, P.L. (2022). *Følgeforskning og evaluering av forsøk med fritidskortordninger: Delrapport 2*. Oslo: Institutt for samfunnsforskning.
- Arnesen, D., Grødem, A.S., Ervik, R. & Eimhjellen, I. (2021). *Delrapport: Følgeforskning og evaluering av forsøk med fritidskortordninger. Erfaringer fra forsøkskommunenes innføring av Fritidskortet*. Oslo: Institutt for samfunnsforskning.
- Arnesen, D., Nordø, Å.D. & Sivesind, K.H. (2022). *Unge deltakelse i kulturfrivilligheten: Sosiale forskjeller i barn og ungdoms deltakelse i lokale kulturaktiviteter og inkludering i frivillige kulturorganisasjoner*. Bergen/Oslo: Senter for forskning på sivilsamfunn og frivillig sektor.
- Arnesen, D. & Sivesind, K.H. (2020). *Organisasjonslandskap i endring 2009–2019: Fra ideologisk samfunnsendring til individuell utfoldelse?* Bergen/Oslo: Senter for forskning på sivilsamfunn og frivillig sektor.
- Arnesen, D. & Sivesind, K.H. (2021). *Frivillighet og koronakrisen. Befolkningens frivillige innsats og frivillige organisasjoners rolle, aktiviteter og økonomi under koronakrisen i Norge*. Bergen/Oslo: Senter for forskning på sivilsamfunn og frivillig sektor.
- Arnesen, D., Sivesind, K.H. & Gulbrandsen, T.J. (2016). *Fra medlemsbaserte organisasjoner til koordinert frivillighet? Det norske organisasjonssamfunnet fra 1980 til 2013*. Bergen/Oslo: Senter for forskning på sivilsamfunn og frivillig sektor.

- Badura, P., Geckova, A.M., Sigmundova, D., van Dijk, J.P. & Reijneveld, S.A. (2015). When children play, they feel better: organized activity participation and health in adolescents. *BMC Public Health*, 15(1), 1090. doi:10.1186/s12889-015-2427-5
- Bakken, A. (2013). *Ungdata: nasjonale resultater 2010–2012*. NOVA Rapport 10/13. Oslo: NOVA.
- Bakken, A. (2016). *Ungdata 2016: Nasjonale resultater*. NOVA Rapport 8/16. Oslo: NOVA.
- Bakken, A. (2020a). *Ungdata 2020: Nasjonale resultater*. NOVA Rapport 16/20. Oslo: NOVA, OsloMet.
- Bakken, A. (2020b). *Ungdata. Ung i Distrikts-Norge*. NOVA Rapport 3/20. Oslo: NOVA, OsloMet.
- Bakken, A. (2021). *Ungdata 2021. Nasjonale resultater*. NOVA Rapport 8/21. Oslo: NOVA, OsloMet.
- Bakken, A. (2022). *Ungdata 2022. Nasjonale resultater*. NOVA Rapport 5/22. Oslo: NOVA, OsloMet.
- Bakken, A., Frøyland, L.R. & Sletten, M.A. (2016). *Sosiale forskjeller i unges liv: Hva sier Ungdata-undersøkelsene?* NOVA Rapport 3/16. Oslo: NOVA. Hentet fra <https://hdl.handle.net/20.500.12199/5103>
- Bakken, A. & Myrøld Osnes, S. (2021). *Ung i Oslo 2021. Ungdomsskolen og videregående skole*. NOVA Rapport 9/21. Oslo: NOVA, OsloMet.
- Bohnert, A., Fredricks, J. & Randall, E. (2010). Capturing unique dimensions of youth organized activity involvement: Theoretical and methodological considerations. *Review of Educational Research*, 80(4), 576–610.
- Bowker, A. (2006). The relationship between sports participation and self-esteem during early adolescence. *Canadian Journal of Behavioural Science / Revue canadienne des sciences du comportement*, 38(3), 214–229. doi:10.1037/cjbs2006009
- Currie, C., Molcho, M., Boyce, W., Holstein, B., Torsheim, T. & Richter, M. (2008). Researching health inequalities in adolescents: The development of the Health Behaviour in School-Aged Children (HBSC) Family Affluence Scale. *Social Science & Medicine*, 66(6), 1429–1436. doi:10.1016/j.socscimed.2007.11.024
- Eccles, J.S. (1992). School and family effects on the ontogeny of children's interests, self-perceptions, and activity choices. I J.E. Jacobs (red.), *Nebraska Symposium on Motivation, 1992: Developmental perspectives on motivation* (s. 145–208). University of Nebraska Press.
- Eimhjellen, I.S. (2016). *Innvandrere si deltaking i norsk frivilligliv : Nye tal og metodiske utfordringer*. Bergen/Oslo: Senter for forskning på sivilsamfunn og frivillig sektor.
- Enjolras, B., Steen-Johnsen, K. & Ødegård, G. (2012). *Deltagelse i frivillige organisasjoner: Forutsetninger og effekter*. Bergen/Oslo: Senter for forskning på sivilsamfunn og frivillig sektor.

- Epple, D., Romano, R.E. & Urquiola, M. (2017). School Vouchers: A Survey of the Economics Literature. *Journal of Economic Literature*, 55(2), 441–492. doi:10.1257/jel.20150679
- Erdvik, I.B. & Ervik, R. (2022). *Frivillige organisasjoners arbeid for inkludering av barn og unge: Barrierer, virkemidler og samspill med kommunene i inkluderingsarbeidet*. Bergen/Oslo: Senter for forskning på sivilsamfunn og frivillig sektor.
- Eriksen, I.M. & Frøyland, L.R. (2017). *Levende drabantbyer : Ungdoms deltakelse i organiserte fritidsaktiviteter i flerkulturelle lokalsamfunn*. Bergen/Oslo: Senter for forskning på sivilsamfunn og frivillig sektor.
- Foley, B.C., Owen, K.B., Bauman, A.E., Bellew, W. & Reece, L.J. (2021). Effects of the Active Kids voucher program on children and adolescents' physical activity: a natural experiment evaluating a state-wide intervention. *BMC Public Health*, 21(1), 22. doi:10.1186/s12889-020-10060-5
- Foley, B.C., Owen, K.B., Bellew, W., Wolfenden, L., Reilly, K., Bauman, A.E. mfl. (2020). Physical Activity Behaviors of Children Who Register for the Universal, State-Wide Active Kids Voucher: Who Did the Voucher Program Reach? *International Journal of Environmental Research and Public Health*, 17(16), 5691.
- Furstenberg, F.F., Cook, T.D., Eccles, J. & Elder Jr, G.H. (2000). *Managing to make it: Urban families and adolescent success*: University of Chicago Press.
- Gambetta, D. (1987). *Were they pushed or did they jump?: Individual decision mechanisms in education*. New York: Cambridge University Press. doi:10.1017/CBO9780511735868
- Hagen, A.L. & Andersen, B. (red.). (2021). *Ung medvirkning: Kreativitet og konflikt i planlegging*: Cappelen Damm Akademisk. Hentet fra <https://press.nordicopenaccess.no/index.php/noasp/catalog/view/150/792/6100>
- Heggelund, A.R., Anderssen, H. & Schmidt, I. (2020). *Klubbundersøkelsen 2020*. Oslo: Ungdom & Fritid. Hentet fra https://www.ungdomogfritid.no/wp-content/uploads/UF_Klubbundersokelsen_2020.pdf
- Jacobsen, S.E., Andersen, P.L., Nordø, Å.D., Sletten, M.A. & Arnesen, D. (2021). *Sosial ulikhet i barn og unges deltakelse i organiserte fritidsaktiviteter*. Bergen/Oslo: Senter for forskning på sivilsamfunn og frivillig sektor.
- James, M.L., Christian, D., Scott, S.C., Todd, C.E., Stratton, G., Demmler, J. mfl. (2020). Active Children Through Individual Vouchers Evaluation: A Mixed-Method RCT. *American Journal of Preventive Medicine*, 58(2), 232–243. doi:<https://doi.org/10.1016/j.amepre.2019.10.005>
- Katz, L.F., Kling, J.R. & Liebman, J.B. (2001). Moving to Opportunity in Boston: Early Results of a Randomized Mobility Experiment. *The Quarterly Journal of Economics*, 116(2), 607–654. doi:10.1162/00335530151144113
- Ladd, H.F. (2002). School Vouchers: A Critical View. *Journal of Economic Perspectives*, 16(4), 3–24. doi:10.1257/089533002320950957

- Lareau, A. (2003). *Unequal childhoods: class, race, and family life*. Berkeley: University of California Press.
- Leventhal, T. & Dupéré, V. (2011). Moving to Opportunity: Does long-term exposure to 'low-poverty' neighborhoods make a difference for adolescents? *Social Science & Medicine*, 73(5), 737–743. doi:<https://doi.org/10.1016/j.socscimed.2011.06.042>
- Lundvall, S. & Thedin Jakobsson, B. (2021). To move on... – a comparative study of Swedish adolescents in a changing sport and leisure-time landscape. *European Journal for Sport and Society*, 18(1), 82–97. doi:10.1080/16138171.2020.1823692
- Mahoney, J.L., Larson, R.W., Eccles, J.S. & Lord, H. (2005). Organized activities as development contexts for children and adolescents. *Organized activities as contexts of development: Extracurricular activities, after-school and community programs* (s. 3–22). Mahwah, NJ, US: Lawrence Erlbaum Associates Publishers.
- Mahoney, J.L., Stattin, H. & Magnusson, D. (2001). Youth recreation centre participation and criminal offending: A 20-year longitudinal study of Swedish boys. *International Journal of Behavioral Development*, 25(6), 509–520. doi:10.1080/01650250042000456
- Mahoney, J.L., Vandell, D.L., Simpkins, S. & Zarrett, N. (2009). Adolescent out-of-school activities. *Handbook of adolescent psychology: Contextual influences on adolescent development, Vol. 2, 3rd ed.* (s. 228–269). Hoboken, NJ, US: John Wiley & Sons, Inc. doi:10.1002/9780470479193.adlpsy002008
- National Bureau of Economic Research. (2022). Moving To Opportunity. Hentet 28.10, 2022, fra <https://www.nber.org/programs-projects/projects-and-centers/moving-opportunity?page=1&perPage=50>
- NESH. (2021). *Forskningsetisk veileder for internettforskning. Veileder for internettforskning fra Den nasjonale forskningsetiske komité for samfunnsvitenskap og humaniora (NESH)*. Hentet 30.06.2022, fra <https://www.forskningsetikk.no/retningslinjer/hum-sam/forskningsetisk-veileder-for-internettforskning/>
- NRK. (2022). Langskuddet som bommet på målet. Hentet 30.06.2022, fra https://www.nrk.no/osloogviken/xl/krfs-hjertebarn-fritidskortet-skulle-hjelpe-fattige-familier_-_men-pengene-gar-til-de-som-tjener-bra-1.15842237
- NSD. (2022). Hvordan gjennomføre et prosjekt uten å behandle personopplysninger? Fra <https://www.nsd.no/personverntjenester/oppslagsverk-for-personvern-i-forskning/hvordan-gjennomfore-et-prosjekt-uten-a-behandle-personopplysninger/>
- O'Connor, J. & Penney, D. (2021). Informal sport and curriculum futures: An investigation of the knowledge, skills and understandings for participation and the possibilities for physical education. *European Physical Education Review*, 27(1), 3–26. doi:10.1177/1356336x20915937
- OECD. (2017). *School choice and school vouchers: An OECD perspective*. OECD Publishing Paris.
- OECD. (2021). *Social vouchers*. doi:doi:<https://doi.org/10.1787/a98f02c5-en>

- Oslo Economics & Hanstad, D.V. (2020). *Økonomi som barriere for idrettsdeltakelse – kostnader og kostnadsdrivere i barne- og ungdomsidretten*. Oslo: Oslo Economics.
- Pearce, N.J. & Larson, R.W. (2006). How teens become engaged in youth development programs: The process of motivational change in a civic activism organization. *Applied Developmental Science*, 10(3), 121–131.
- Persson, M., Stefansen, K. & Strandbu, Å. (2020). Fotball som kjønnet mulighetsrom: Hvilken betydning har metafortellingen om kvinnefotball for unge jenters idrettsprosjekt? *Tidsskrift for kjønnsforskning*, 44(3), 231–245.
- Reece, L.J., McInerney, C., Blazek, K., Foley, B.C., Schmutz, L., Bellew, B. mfl. (2020). Reducing financial barriers through the implementation of voucher incentives to promote children's participation in community sport in Australia. *BMC public health*, 20(1), 19–19. doi:10.1186/s12889-019-8049-6
- Reilly, K., Bauman, A., Reece, L., Lecathelinais, C., Sutherland, R. & Wolfenden, L. (2021). Evaluation of a voucher scheme to increase child physical activity in participants of a school physical activity trial in the Hunter region of Australia. *BMC Public Health*, 21(1), 570. doi:10.1186/s12889-021-10588-0
- Reitlo, L.S. (2013). *Kjønnsforskjeller i barne- og ungdomsidretten: NIFs aktivitetstall 2006–2011*. Trondheim: NTNU Samfunnsforskning, Senter for idrettsforskning.
- Rouse, C.E. & Barrow, L. (2009). School vouchers and student achievement: Recent evidence and remaining questions. *Annu. Rev. Econ.*, 1(1), 17–42.
- Ryan, R.M. & Deci, E.L. (2000). Self-determination theory and the facilitation of intrinsic motivation, social development, and well-being. *American Psychologist*, 55, 68–78. doi:10.1037/0003-066X.55.1.68
- Rye, J.F. (2019). *Å være ung i Distrikts-Norge: Kunnskapsoversikt med utgangspunkt i nyere norsk forskning om distriktsungdommer*. Steinkjer: Distriktsenteret
- Samdal, O., Mathisen, F.K.S., Torsheim, T., Diseth, Å.R., Fismen, A.-S., Larsen, T.M.B., Wold, B. & Årdal, E. (2016). *Helse og trivsel blant barn og unge. Resultater fra den landsrepresentative spørreundersøkelsen «Helsevaner blant skoleelever. En WHO-undersøkelse i flere land»*. HEMIL-senteret, Universitetet i Bergen.
- Seippel, Ø. (2006). Sport and Social Capital. *Acta Sociologica*, 49(2), 169–183. doi:10.1177/0001699306064771
- Seland, I., Andersen, P.L. & Eriksen, I.M. (2021). *Fritidsklubber i det lokale folkehelsearbeidet. Sluttrapport*. NOVA Rapport 1/21. Oslo: NOVA, OsloMet. Hentet fra <https://oda.oslomet.no/oda-xmlui/handle/20.500.12199/6507>
- Shakeel, M.D., Anderson, K.P. & Wolf, P.J. (2021). The participant effects of private school vouchers around the globe: a meta-analytic and systematic review. *School Effectiveness and School Improvement*, 32(4), 509–542. doi:10.1080/09243453.2021.1906283

- Simpkins, S.D., Eccles, J.S. & Becnel, J.N. (2008). The mediational role of adolescents' friends in relations between activity breadth and adjustment. *Developmental Psychology*, 44, 1081–1094. doi:10.1037/0012-1649.44.4.1081
- Skog, O.-J. (2004). *Å forklare sosiale fenomener: en regresjonsbasert tilnærming*. Oslo: Gyldendal Akademisk.
- Solstad, G.M., Sandvik, M.R. & Sletten, M.A. 2022. Deltakelse, trivsel og inkludering i barne- og ungdomsidretten. Delrapport fra forskningen om Idrett for alle i Oslo. NOVA-rapport 1/22. Velferdsforskningsinstituttet NOVA/OsloMet – storbyuniversitetet.
- Spence, J.C., Holt, N.L., Dutove, J.K. & Carson, V. (2010). Uptake and effectiveness of the Children's Fitness Tax Credit in Canada: the rich get richer. *BMC Public Health*, 10(1), 356. doi:10.1186/1471-2458-10-356
- Stenling, C. & Fahlén, J. (2016). Same same, but different? Exploring the organizational identities of Swedish voluntary sports: Possible implications of sports clubs' self-identification for their role as implementers of policy objectives. *International review for the sociology of sport*, 51(7), 867–883.
- Strandbu, Å., Bakken, A. & Sletten, M.A. (2017a). Exploring the minority–majority gap in sport participation: different patterns for boys and girls? *Sport in Society*, 1–19. doi:10.1080/017430437.2017.1389056
- Strandbu, Å., Gulløy, E., Andersen, P.L., Seippel, Ø. & Dalen, H.B. (2017b). Ungdom, idrett og klasse: Fortid, samtid og framtid. *Norsk Sosiologisk Tidsskrift*, 1(2), 132–151.
- Theeboom, M., Haudenhuyse, R. & De Knop, P. (2010). Community sports development for socially deprived groups: a wider role for the commercial sports sector? A look at the Flemish situation. *Sport in Society*, 13(9), 1392–1410. doi:10.1080/017430437.2010.510677
- Tjønnndal, A. & Skauge, M. (2021). Youth sport 2.0? The development of eSports in Norway from 2016 to 2019. *Qualitative Research in Sport, Exercise and Health*, 13(1), 166–183. doi:10.1080/2159676X.2020.1836509
- United Nations Statistics Division. (2003). *Handbook on Nonprofit Institutions in the System of National Accounts*. New York: United Nations.
- ungdata.no. (2022a). Finn Ungdata-tall for ungdomsskolen. Hentet 30.06.2022, fra <https://www.ungdata.no/kartside/>
- ungdata.no. (2022b). Hva er Ungdata? Hentet 27.10.2022, fra <https://www.ungdata.no/hva-er-ungdata/>
- Ungdom og Fritid. (2022). Nova, det digitale kulturhuset. Hentet 22.10.2022, fra <https://www.ungdomogfritid.no/ungdom-og-fritid/datakultur/nova-det-digitale-kulturhuset/>
- Wollebæk, D. & Selle, P. (2002). *Det nye organisasjonssamfunnet. Demokrati i omforming*. Bergen: Fagbokforlaget.

- Ødegård, G. (2007). Troløs ungdom. Endringer i ungdoms deltagelse i frivillige organisasjoner fra 1992 til 2002. I Å. Strandbu & T. Øia (red.), *Ung i Norge. Skole, fritid og ungdomskultur* (s. 141–158). Oslo.
- Ødegård, G. & Fladmoe, A. (2017). *Samfunnsengasjert ungdom: Deltakelse i politikk og organisasjonsliv blant unge i Oslo*. Bergen/Oslo: Senter for forskning på sivilsamfunn og frivillig sektor.
- Ødegård, G., Bakken, A. & Strandbu, Å. (2016). *Idrettsdeltakelse og trening blant ungdom i Oslo – barrierer, frafall og endringer over tid*. Bergen/Oslo: Senter for forskning på sivilsamfunn og frivillig sektor.

Inkluderingsiltak som virker?

Måleindikatorer for deltakelse og inkludering av barn og unge i organiserte fritidsaktiviteter

Denne rapporten gir en oversikt over indikatorer, datakilder og analyseteknikker for å måle og analysere deltakelse fra og inkludering av barn og unge i organiserte fritidsaktiviteter. Rapporten retter seg mot offentlige myndigheter, frivillige organisasjoner og andre som iverksetter, følger opp og søker å forstå inkluderingsiltak blant barn og unge.

Institutt for
samfunnsforskning

Institute for
Social Research

Munthes gate 31
Postboks 3233 Elisenberg
0208 Oslo
Tlf.: 23 08 61 00
samfunnsforskning.no

ISBN (trykk): 978-82-7763-769-3
ISBN (digital): 978-82-7763-770-9
ISSN (trykk): 0333-3671
ISSN (digital): 1891-4314